НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

12.01 – МКР. 69 “С” 2023.01.12. 15 ПЗ

ЯРОШЕВИЧА ВІТАЛІЯ ЮРІЙОВИЧА

2023 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

УДК 339.564:664.1(477)

ПОГОДЖЕНО	**ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ**
Декан факультету аграрного менеджменту	**В.о. завідувача кафедри адміністративного менеджменту та ЗЕД**
_____ **Анатолій ОСТАПЧУК**	_____ **Олена КОВТУН**
(підпис) (ПІП)	(підпис) (ПІП)
«___» _____ 2023 р.	«___» _____ 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Експортний потенціал цукрової галузі України»

Спеціальність 073 «Менеджмент»
(код і назва)

Освітня програма «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

к.е.н., доцент _____ **Лариса ДІБРОВА**
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

к.е.н., доцент _____ **Сергій КУЗЬМЕНКО**
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Виконав _____ **Віталій ЯРОШЕНИЧ**
(підпис) (ПІБ студента)

КИЇВ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
адміністративного менеджменту та ЗЕД
Віталій ЛУЦЯК
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (ІПП)
«___» _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ
Ярошевичу Віталію Юрійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність 073 «Менеджмент»
(код і назва)

Освітня програма «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
Тема магістерської кваліфікаційної роботи **«Експортний потенціал цукрової галузі України»**
затверджена наказом ректора НУБіП України від «12» січня 2023 р. №69 "С"
Термін подання завершеної роботи на кафедру _____2023.11.10_____
(рік, місяць, число)
Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: Конституція України, Закони України, розрахункові та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Національної асоціації цукровиків України «Укрцукор», Міжнародної організації цукру (МОЦ), матеріали вітчизняних та зарубіжних періодичних видань з питань функціонування цукрової промисловості

Перелік питань, що підлягають дослідженню:
1. Теоретичні основи формування та розвитку експортного потенціалу
2. Сучасний стан та основні тенденції розвитку експортного потенціалу ринку цукру
3. Пріоритетні напрямки розвитку експортного потенціалу ринку цукру

перелік графічного матеріалу (за потреби) _____

Дата видачі завдання «12» січня 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ **Сергій КУЗЬМЕНКО**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання _____ **Віталій ЯРОШЕВИЧ**
(підпис) (прізвище та ініціали студента)

НУБіП України

РЕФЕРАТ

Структура магістерської кваліфікаційної магістерської роботи. Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Експортний потенціал цукрової галузі України» викладена на 74 сторінках друкованого тексту, включає 7 таблиць і 34 рисунків. Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків. Для написання магістерської кваліфікаційної роботи використано 62 літературних джерела.

Основний зміст кваліфікаційної магістерської роботи. В першому розділі кваліфікаційної магістерської роботи «Теоретичні основи формування та розвитку експортного потенціалу» розглянуто сутність і особливості формування експортного потенціалу, визначено місце стратегії в реалізації експортного потенціалу та запропоновані методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу.

У другому розділі «Сучасний стан та основні тенденції розвитку експортного потенціалу ринку цукру» проаналізовано функціонування світового ринку цукру, визначено вплив кон'юнктури світового ринку на експортний потенціал цукрової галузі в Україні та визначено економічну ефективність вітчизняного виробництва цукру та напрями його експорту.

У третьому розділі «Пріоритетні напрямки розвитку експортного потенціалу ринку цукру» визначено перспективи розвитку вітчизняного ринку цукру, сформовані стратегічні напрями розвитку експортного потенціалу цукрової галузі України та зроблено прогноз розвитку експортного потенціалу ринку цукру.

Мета і завдання кваліфікаційної магістерської роботи.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та організаційно-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо реалізації та нарощування експортного потенціалу ринку цукру.

Відповідно до поставленої мети в роботі передбачено вирішення наступних **завдань:**

- узагальнити сутність поняття експортний потенціал;
- визначити роль стратегії в реалізації експортного потенціалу;
- запропонувати методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу;
- визначити сучасний стан світового ринку цукру;
- вивчити вплив кон'юнктури світового ринку на функціонування вітчизняного ринку цукру;
- проаналізувати ефективність вітчизняного виробництва цукру;
- визначити перспективи розвитку ринку цукру в Україні та світі;
- запропонувати стратегію розвитку вітчизняної цукрової промисловості;
- сформувати прогноз експортного потенціалу ринку цукру.

Об'єктом дослідження є стратегічні пріоритети розвитку експортного потенціалу вітчизняної цукрової галузі.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку експортного потенціалу вітчизняної цукрової галузі.

Методи дослідження. При дослідженні сучасного стану світового та вітчизняного ринків цукру були використані ряди динаміки а також середні та відносні величини. Для теоретичного узагальнення а також формування висновків використовували абстрактно-логічний метод. Факторний аналіз ринку цукру здійснювали з використанням методів зведення та групування статистичних даних, індексного та кореляційно-регресійного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що отримали подальший розвиток стратегічні напрями розвитку експортного потенціалу цукрової галузі України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості стратегічного розвитку експортного потенціалу цукрової галузі України.

Апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи. Основні положення та результати, викладені в кваліфікаційній магістерській роботі були оприлюднені на VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 125-річчю НУБіП України (м. Київ, НУБіП України, 18-19 травня 2023 р.) та на IV Міжнародний науково-практичній

онлайн-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості». (м. Київ, НУБіП України, 25-26 жовтня 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження були відображені у матеріалах конференції:

1. Ярошевич В. Ю., Кузьменко С. В. Сутність та особливості формування експортної стратегії підприємства. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості»: 25-26 жовтня 2023 р. К: НУБіП України, 2023. С. 80-83.

2. Ярошевич В. Ю., Кузьменко С. В. Експортний потенціал цукрової галузі України. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості»: 25-26 жовтня 2023 р. К: НУБіП України, 2023. С. 52-54.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ЦУКРОВА ГАЛУЗЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА, СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК, ПРОГНОЗ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ 11
1.1. Сутність і особливості формування експортного потенціалу 11
1.2. Місце стратегії в реалізації експортного потенціалу 17
1.3 Методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу 22

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РИНКУ ЦУКРУ 30
2.1. Аналіз та особливості функціонування світового ринку цукру 30
2.2. Вплив кон'юнктури світового ринку на експортний потенціал цукрової галузі в Україні 37
2.3. Економічна ефективність вітчизняного виробництва цукру та напрями його експорту 42

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РИНКУ ЦУКРУ 48
3.1. Перспективи розвитку вітчизняного ринку цукру 48
3.2. Стратегічні напрями розвитку експортного потенціалу цукрової галузі України 53
3.3. Прогноз розвитку експортного потенціалу ринку цукру 57

ВИСНОВКИ 66

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 69

НУБіП України
НУБіП України

ВСТУП

НУБіП України

Актуальність роботи. Стратегічний курс нашої країни на інтеграцію у європейський простір потребує ефективних управлінських підходів як на загальнодержавному так і на секторальному рівнях з урахуванням наявного аграрного потенціалу з метою досягнення конкурентних переваг та підвищення добробуту країни. Відомо, що цукрова галузь належить саме до традиційних видів діяльності в Україні. Тому враховуючи сприятливі природні умови, що дає можливість розвивати власну сировинну базу та дозволяє сприяти економічному зростанню й інших суміжних галузей. В свою чергу це дозволить сформувати та в повній мірі реалізувати експортно-орієнтовані стратегії розвитку саме вітчизняної цукрової галузі, що в сучасних умовах набуває особливої актуальності. Запорукою успіху може стати абсолютно нова, надсучасна, технічно досконала вітчизняна цукрова галузь, яка не тільки б задовольнила внутрішню потребу але й достойно змогла б представити нашу країну на світовому ринку цукру.

Ефективність міжнародної діяльності сучасних підприємств значною мірою залежить саме від їх здатності ефективно використовувати власний експортний потенціал. За умов поглиблення глобалізаційних та євроінтеграційних процесів варто сформувати комплексний підхід щодо реалізації всіх складових та елементів експортного потенціалу.

Важливу роль у дослідженнях питань щодо формування та оцінки експортного потенціалу країни в цілому а також окремих суб'єктів відіграють науковці: В. Галушко, С. Кваша, А. Діброва, Л. Діброва, Н. Голомша, С. Кузьменко, Ж. Гарбар, О. Мельник, С. Надвиничний, А. Ілько, О. Хоробчук, О. Дедерчук, Т. Ус, В. Хачатарян, В. Стратійчук та інші.

Специфіка та особливості цукрової галузі України, її історія становлення та дослідження її сучасного стану, державне регулювання, шляхи реформування та перспективи розвитку в сучасних умовах досліджені в наукових працях вчених та науковців: В. Боднар, А. Фурса, П. Борисюк, Е. Букін, Г. Калетнік, В.

Старосуд, С. Амоне, О. Красняк, О. Томашевська, О. Стасенко, С. Стасенко, Д. Семенда, О. Семенда, В. Небильцова, Н. Дьякова та інші.

Проте військові дії на території України, поглиблення інтеграційних процесів, реструктуризація цукрової промисловості в країнах Європи, трансформація виробничих відносин формують особливе та специфічне середовище діяльності виробників цукру, що потребує поглибленого дослідження з метою формування стратегії розвитку вітчизняної цукрової галузі та нарощування експортного потенціалу.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є обгрунтування теоретичних та організаційно-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо реалізації та нарощування експортного потенціалу ринку цукру.

Для досягнення мети нами визначені наступні завдання:

– узагальнити сутність поняття експортний потенціал;
– визначити роль стратегії в реалізації експортного потенціалу;
– запропонувати методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу;
– визначити сучасний стан світового ринку цукру;
– вивчити вплив кон'юнктури світового ринку на функціонування вітчизняного ринку цукру;
– проаналізувати ефективність вітчизняного виробництва цукру;
– визначити перспективи розвитку ринку цукру в Україні та світі;
– запропонувати стратегію розвитку вітчизняної цукрової промисловості;
– сформувати прогноз експортного потенціалу ринку цукру.

Об'єктом дослідження є стратегічні пріоритети розвитку експортного потенціалу вітчизняної цукрової галузі. Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку експортного потенціалу вітчизняної цукрової галузі.

Для досягнення мети магістерської кваліфікаційної роботи використовувались різноманітні методи. Так, при дослідженні сучасного стану світового та вітчизняного ринків цукру були використані ряди динаміки а також

середні та відносні величини. Для теоретичного узагальнення а також формування висновків використовували абстрактно-логічний метод. Факторний аналіз ринку цукру здійснювали з використанням методів зведення та групування статистичних даних, індексного та кореляційно-регресійного аналізу.

Інформаційною базою дослідження були Конституція України, Закони України, нормативно-правові та законодавчі акти державних органів влади, що регламентують діяльність підприємств цукрової галузі України, розрахункові та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Національної асоціації цукровиків України «Укрцукор», Міжнародної організації цукру (МОЦ), матеріали вітчизняних та зарубіжних періодичних видань з питань функціонування цукрової промисловості.

Наукова новизна одержаних результатів. Отримали подальший розвиток стратегічні напрями розвитку експортного потенціалу цукрової галузі України.

Апробація результатів магістерської роботи. Результати виконання магістерської кваліфікаційної роботи були оприлюднені на VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 125-річчю НУБіП України (м. Київ, НУБіП України, 18-19 травня 2023 р.) та на IV Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості». (м. Київ, НУБіП України, 25-26 жовтня 2023 р.).

Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 62 найменувань. Робота містить 7 таблиць та 34 рисунки. Основний зміст роботи викладений на 74 сторінках комп'ютерного тексту.

НУБіП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Сутність і особливості формування експортного потенціалу

В умовах глобалізації та розширення глобальної перспективи важливу роль у забезпеченні сталого розвитку національної економіки відіграє експортний потенціал, сформований на підприємствах, які є самостійними учасниками господарської діяльності. Саме реалізація експортного потенціалу підприємств, їх успіх на зовнішніх ринках та отримання іноземної валюти за реалізовану продукцію зумовили актуальність дослідження та визначили науковий підхід до розробки методики оцінки.

Як зазначає дослідник Гарбар Я.В., поняття «потенціал» походить від латинського слова «potential», що означає потужність. На думку цього науковця, доречним є таке визначення: потенціал – це джерело, можливість, засіб, резерв, який може бути використаний для вирішення та розв'язання будь-якої проблеми. Потенціал визнається як здатність людини, суспільства або країни в певній галузі [10, с. 11].

Проблема формування та використання потенціалу розглядається багатьма вченими стосовно конкретних видів економічної діяльності, спеціалізації, галузевої структури та типів підприємств. На думку Россохи В. В. та Шарапи О. В. потенціал розглядаються як розмір, так і спрямованість економічної системи, яка включає національний потенціал, галузь, регіональні комплекси та підприємства [47, с. 45].

Саме економічна природа категорії «експортний потенціал» підприємств та компаній стала предметом розгляду в науковій літературі лише відносно недавно, на початку 20 століття, коли підприємства та організації були основними суб'єктами міжнародної діяльності.

Ус Т. В. зазначає, що потенціал (експортний) – це загальна здатність організації створювати і виробляти конкурентоспроможну продукцію для

продажу на експорт, а також продавати вироблену продукцію на міжнародному ринку. Вона отримує прибуток від їх продажу і, таким чином, забезпечує належний і якісний рівень обслуговування [53, с. 121]. З цього визначення зрозуміло, що конкурентоспроможність є основним елементом експортного потенціалу, а тому науковці пропонують розрахунок останнього через оцінку конкурентоспроможності та промислових виробників.

У сучасній економічній літературі існує два підходи до оцінки експортного потенціалу: або тільки експортного потенціалу, або потенціалу зовнішньоторговельної діяльності фірми в цілому. При цьому часто ці поняття ототожнюються або поняття «експортний потенціал» замінюється поняттям «зовнішньоекономічний потенціал». У цьому випадку підкреслюється необхідність більш повної інтеграції підприємств у процеси глобалізації та міжнародного економічного співробітництва. Однак показники потенціалу зовнішньоекономічної діяльності визначаються насамперед як показники, що характеризують експортний потенціал. Таким чином, ці дві економічні категорії ототожнюються, хоча і є взаємопов'язаними, все ж потребують окремого розгляду.

Бажано розмежовувати поняття «потенціал зовнішньоекономічної діяльності» та «експортний потенціал» або відрізняти останній від потенціалу зовнішньоекономічної діяльності.

Хачатурян В. та Стратійчук В. зазначають, що використання підприємствами потенціалу зовнішньоекономічної діяльності не означає участі у зовнішньоторговельних процесах, а може означати, наприклад, створення спільних підприємств для внутрішнього ринку або запозичення іноземних технологій, об'єктів інтелектуальної власності чи торговельних марок, що саме по собі є використанням іноземного капіталу, а також використання можливостей, що надаються іноземними компаніями. Це також використання можливостей, що надаються економічною діяльністю [55, с. 30].

Науковий внесок у дослідження поняття «експортного потенціалу підприємств» є важливим і багатогранним, хоча і потребує значного критичного

аналізу. Так, Ус Т.В. надає визначення експортного потенціалу. Це здатність єдиного господарського комплексу країни виробляти максимальну кількість конкурентоспроможних товарів для світового ринку, надавати якомога більше якісних послуг і виконувати необхідний обсяг робіт на замовлення іноземних країн і компаній [53, с. 120].

Таким чином, експортний потенціал галузі визначається сукупним потенціалом підприємств цієї галузі, а експортний потенціал країни визначається на основі експортного потенціалу всіх галузей економіки (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Різновиди експортного потенціалу

Джерело: побудовано автором за даними джерела [53, с. 120]

Розглянемо поняття «експортний потенціал» більш детально, починаючи з першого рівня підприємства. Чіткого визначення поняття «експортний потенціал підприємства», як і поняття «експортний потенціал» в цілому, не існує.

Більшість дослідників пов'язують експортний потенціал фірми з її можливостями та здібностями.

Так, наприклад, Пілько А. Д. пропонує власне визначення експортного потенціалу організації як здатність організації здійснювати продаж виробленої продукції на світові ринки, долучати прямі іноземні інвестиції а також приймати участь в міжнародних виставках та конференціях [41, с. 23].

НУБіП України

На думку Ходан О. В. експортний потенціал підприємства складається з фінансового, виробничого, кадрового та ринкового потенціалу [56, с. 46] (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Головні напрямки формування експортного потенціалу підприємства

Джерело: побудовано автором за даними джерела [56, с. 46]

Крім того, деякі експерти сходяться на думці, що поняття експортного потенціалу підприємства є комплексним, зокрема, Л.О. Іванов виділяє такі фактори, як потенціал конкурентоспроможності, потенціал експортної діяльності, фінансовий потенціал та виробничий потенціал [22, с. 143].

Експортний потенціал підприємства визначається різноманітними факторами, які класифікуються різними експертами з різних точок зору. Однак загальноприйнятим є поділ факторів на внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні) [10, с. 11]. Внутрішні фактори пов'язані з діяльністю компанії, тоді

як зовнішні визначаються умовами галузі, національної економіки та світового ринку (рис. 1.3).

Рис. 1.3 Ключові фактори формування експортного потенціалу підприємства

Джерело: побудовано автором за даними джерела [10, с. 11]

Подібно експортному потенціалу підприємства, експортний потенціал країни аналізується фахівцями як здатність експортувати, як частина економічного потенціалу а також сукупність визначальних її потенціалів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи науковців щодо визначення дефініції експортний потенціал країни

Дослідники	Тлумачення
Хачатаряи В., Стратійчук В.	Потенційна можливість або здатність конкретної держави експортувати наявні або вироблені ресурси, продукти, послуги
Хомич О. В., Манаєнко І. М.	Здатність та можливість національних економік як сукупності різних галузей виробляти продукцію, значна частина якої за певних умов може бути експортована на світові ринки
Пілько А. Д., Хоробчук О. І., Дедерчук О. М.	Можливість цілого комплексу різних галузей національної економіки а також окремих галузей та організацій продукувати потрібну кількість конкурентоспроможних товарів та продукції на експорт
Мельник О. Г., Гарбар Ж. В.	Досить стрімко змінюється складова економічного потенціалу країни, організаційно-технічна структура якої з урахуванням впливу факторів як зовнішнього так і внутрішнього середовища, дозволить забезпечити стабільний обсяги реалізації на ринки інших країн

Джерело: узагальнено автором за даними джерел [10, 31, 41, 53, 55]

Багато науковців розглядають експортний потенціал як частину економічного потенціалу, тоді як інші вважають його частиною виробничого потенціалу. Узагальнюючи трактування науковцями поняття «експортний потенціал», можна сказати, що експортний потенціал – це складова економічного потенціалу, яка включає здатність виробляти експортно-орієнтовану продукцію за стандартами відповідності, призначену для продажу за грошові кошти за межами митної території.

НУБіП України

1.2. Місце стратегії в реалізації експортного потенціалу

В міжнародній практиці існують чотири основні стратегічні профілі міжнародних підприємств, з врахуванням яких приймаються основні стратегічні рішення. Це такі як поліцентризм, етноцентризм, регіоцентризм і геоцентризм. В результаті аналізу наукових праць, де вивчають та досліджують вказані види стратегічних рішень [10, 31, 53], дозволив нам виділити позитивні та негативні моменти, кожного з них з точки зору стратегічного планування (табл. 1.2). Аналізуючи зміст кожного з цих секторів та порівнюючи їх з реаліями аграрного сектору вітчизняної економіки, доходимо висновку, що жоден з цих секторів не може бути безпосередньо застосований до реалій вітчизняної економіки. Лише комплексне використання позитивних аспектів стратегічного профілю міжнародних компаній дозволить розробити раціональну стратегію реалізації експортного потенціалу.

Згідно з порадами «МАК-КІНЗІ», стратегія, що формується, повинна відповідати загальній стратегічній концепції компанії. Перш ніж формулювати нову стратегію, необхідно визначити ступінь взаємозалежності основних підрозділів компанії [57, с. 135].

Загальна стратегія охоплює всі сфери діяльності підприємства. Вона складається з дій, спрямованих на зміцнення позицій організації в різних галузях національної економіки та забезпечення найкращих результатів її діяльності [60, с. 9].

Створення всіх матеріальних благ на підприємстві тісно пов’язане з управлінням ним. Сутність процесу управління розкривається через його функції. Функція управління, яка є результатом поділу та спеціалізації праці, визначає вид діяльності підприємства, що відображає напрям і стадію цілеспрямованого впливу на людські відносини в процесі виробництва та управління [61, с. 110].

НУБіП України

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика основних стратегічних профілів

Стратегічні профілі	Суть	Переваги для організації	Недоліки для організації
Етноцентризм	Організація розглядає свій зовнішньоекономічний розвиток саме як вторинне щодо розвитку саме на внутрішньому ринку, а світовий ринок це місце реалізації надлишків власної продукції	Централізовано формують маркетингові рішення, застосовується політика та процедури аналогічні до внутрішньому ринку. Відсутня потреба щодо створення додаткових відділів	Нездатність організації до відмінностей та чинників впливу світового ринку
Поліцентризм	Організація визнає важливість саме специфічних факторів зовнішнього середовища на його міжнародну складову	Для кожної окремої країни використовують власну політику. Головний акцент на різниці між ринками.	Потрібно створити окремий підрозділ робітників високої кваліфікації, які будуть розробляти стратегії з використанням конкретної території
Регіоцентризм	Глобальний простір розглядають як сукупність ринків, яких об'єднують спільні характеристики	Здатність використання стандартних процедур та стратегій саме в окремих сегментах світового ринку	Вивчення лише відмінностей світових ринків може призвести до недооцінювання суттєвих відмінностей
Геоцентризм	Зовнішній простір вважається єдиним ринком		

Джерело: сформовано автором за даними джерела [10, 31, 57, 61]

На сучасних підприємствах основними функціями є організація, планування, мотивація, контроль та оцінка [10, 31, 60], які стосуються маркетингу, фінансів, досліджень і розробок, постачання та людських ресурсів і реалізуються через відповідні стратегії.

Реалізація головної (генеральної) та альтернативних стратегій забезпечується ефективною реалізацією всіх бізнес-стратегій. Кожна стратегія зазвичай включає:

1) цілі в галузі, умови, основні напрямки діяльності, кінцеві результати функціональної стратегії та вплив після реалізації ресурсної стратегії;

2) кроки та послідовність (просторову та часову) вирішення кількісних та якісних завдань; стратегічний план;

3) заходи, що відповідають завданням стратегії та забезпечують

досягнення поставлених цілей.

Послідовність стратегічного плану проілюстровано на рисунку 1.4.

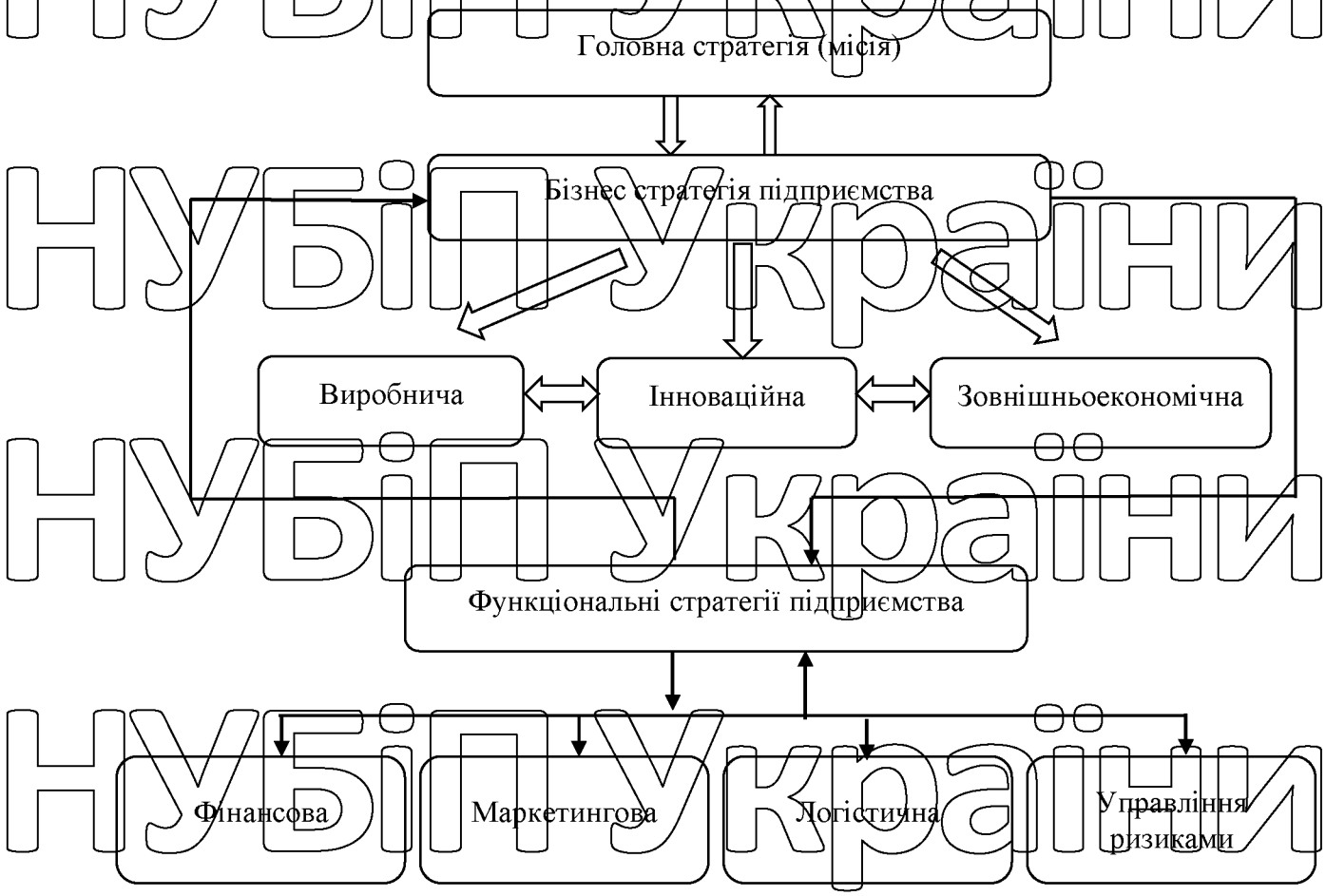

Рис. 1.4. Алгоритм стратегічного планування підприємства

Джерело: побудовано автором за даними джерела [60]

Сьогодні цілі виробничої стратегії-швидка зміна виробничих процесів та випуск інноваційної продукції – є основою для підвищення конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому ринку, так і на зовнішніх ринках. Тому формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності не повинно бути окремим процесом. Це злагоджений взаємозв'язок усіх стратегій, який вимагає системного підходу.

Розглянемо, як стратегія ЗЕД пов'язана з іншими функціональними стратегіями та виробничою стратегією підприємства (рис. 1.5).

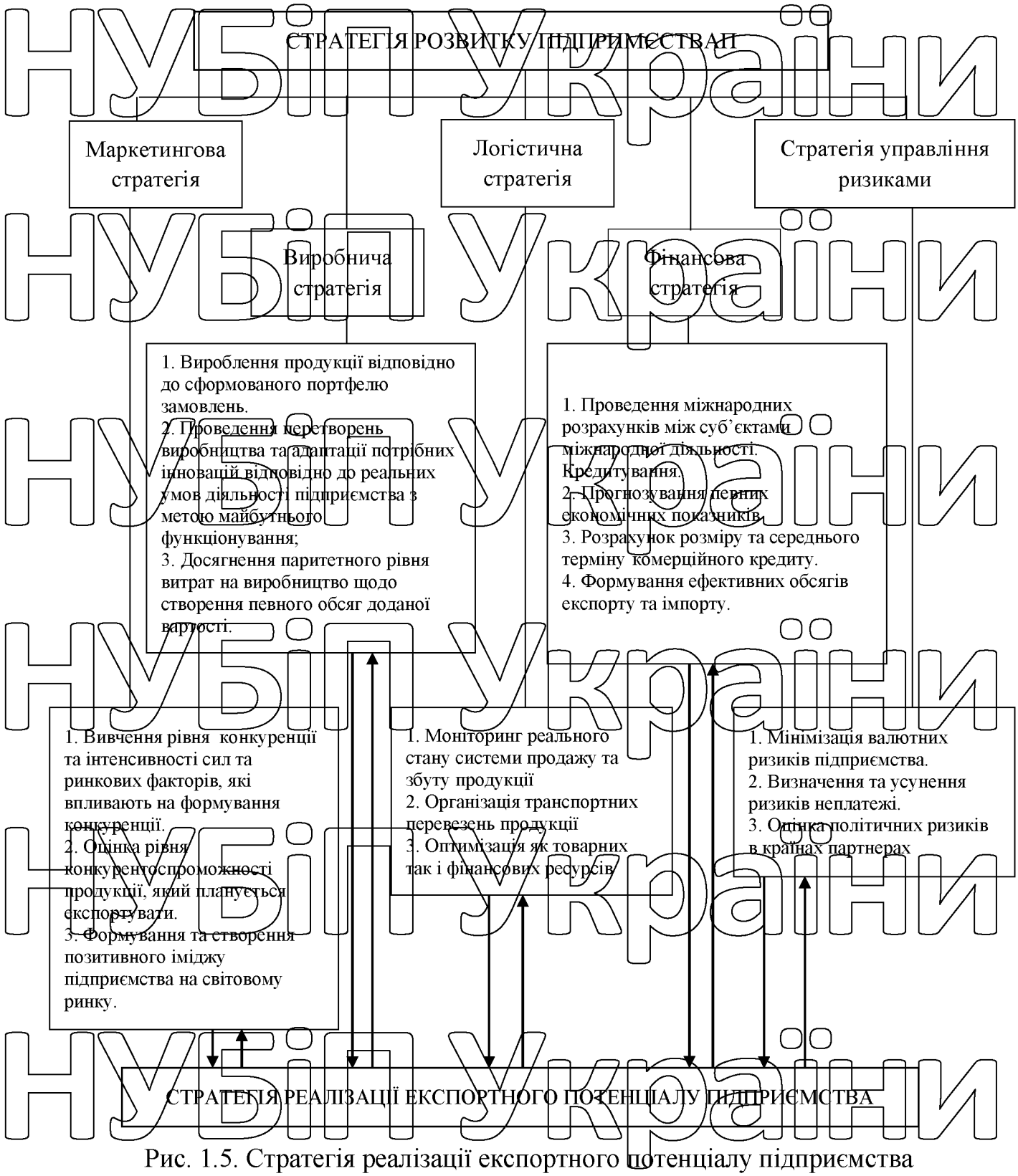

Рис. 1.5. Стратегія реалізації експортного потенціалу підприємства

Джерело: побудовано автором за даними джерела [53]

Системний підхід до формування стратегії передбачає системне бачення корпоративної функції як складної, динамічної, соціально-економічно відкритої та недетермінованої економічної одиниці [10, 15].

Для успішної реалізації стратегії корпоративної присутності на міжнародних ринках необхідно використовувати комплексний підхід до оцінки на всіх рівнях функціонування корпорації.

Порівняльний підхід базується на теорії конкурентних переваг, розробленій М. Портером [15], згідно з якою конкурентоспроможність компанії є гарантією її експортного потенціалу в межах групи компаній однієї галузі. При цьому конкурентоспроможність розглядається як відносна категорія, тому визначити залежний та забезпечений експортний потенціал можливо лише шляхом порівняння потенціалу одного підприємства з потенціалом іншого.

Ресурсний підхід до визначення експортного потенціалу підприємства базується на виявленні взаємозв'язків з поняттям «економічний потенціал підприємства». Адекватна та достовірна оцінка експортного потенціалу підприємства базується на аналіз і кількості та структури його ресурсів. А саме: ефективність виробництва, раціональність взаємодії з партнерами, повнота використання патентів, розвиток реклами та менеджменту, взаємовідносин з клієнтами [31].

Системно-структурний підхід до дослідження експортного потенціалу підприємств вивчає процеси, що відбуваються у внутрішньому середовищі підприємства та відображає взаємозв'язок із зовнішнім середовищем.

Системно-структурний підхід щодо визначення суті експортного потенціалу організації досить глибоко вивчений як вітчизняними так і іноземними фахівцями та дослідниками.

НУБіП України

1.3. Методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу

Важливим елементом розробки цільових показників експортного потенціалу є постійний моніторинг його динаміки, масштабів та структури . Для того, щоб управляти ним, необхідно раціонально підібрати методологію.

Цілі оцінки потенціалу включають визначення вартості бізнесу, наприклад, торгівлю, заставу та страхування; визначення меж зростання обсягів виробництва та реалізації продукції компанії та оптимізацію темпів зростання; прогнозування майбутніх грошових потоків.

Аналізуючи методологічну базу оцінки експортного потенціалу підприємства ,можна виокремити такі підходи:

- ресурсний підхід: метод сировини та виробничих потужностей, інвестиційний метод, метод «суми ресурсів», метод продуктивності ресурсів, метод оцінки конкурентоспроможності;

- підходи, що базуються на результатах: до них відносяться витратний, виробничий та комерційний методи;

- підходи, що базуються на результатах: до них відносяться витратний, виробничий та комерційний методи;

- графоаналітичні підходи: включають методи аналізу геоінформаційних систем та картографічного моделювання.

Ресурсний підхід до вимірювання потенціалу базується на наступному принципі – у процесі оцінки слід досліджувати фактори внутрішнього середовища підприємства, а методологія не повинна зосереджуватися на його вимірюванні, оскільки окреме підприємство саме по собі мало впливає на зовнішні фактори [31].

Потужно-сировинний метод. Використання цього методу засновується на положенні про необхідність виділення ключового чиннику ЕПП, який зумовлює результати діяльності підприємств. У процесі оцінки підприємства визначають власні межі розвитку експортного потенціалу. Як межі виробничого навантаження (або, навпаки, як межі сировинних ресурсів, якщо навантаження

виконане (надлишкове). Ефективність цієї методики визначається доступом до інформації про товарні ринки та ступенем насиченості експортних ринків компанії; якщо розвиток ЕПП обмежується конкуренцією на зовнішніх ринках, а не сировинними факторами чи факторами виробничих потужностей, то використання цього методу буде обмеженим [28].

Інвестиційне законодавство. Основним положенням цього методу є те, що оцінка експортного потенціалу повинна здійснюватися за критерієм фінансово-економічних ресурсів підприємства з метою забезпечення ефективної експортної діяльності, не завдаючи шкоди іншим галузям. При застосуванні методики Мельника О. Г. до оцінки експортного потенціалу, рекомендується визначати останній, як показник відсоткового співвідношення загальних витрат на розвиток ЕПП, оскільки цей автор розглядає потенціал як інвестиційну можливість підприємства на певний період [31].

Наступний науковець, С. Надвиничний, пропонує використовувати при оцінці потенціалу методику оцінки фінансової стійкості, яка характеризує здатність підприємства забезпечити себе оборотними коштами, довгостроковою та короткостроковою заборгованістю. [33].

Метод сукупних ресурсів. Цей метод базується на принципі: потенціал підприємства-це його максимальна здатність виробляти матеріальні блага та послуги з урахуванням усіх наявних ресурсів. Виходячи з цього, на думку Гарбар Я. В., величина потенціалу в практичних розрахунках (грн.) визначається як сума виробничих потужностей, оборотних коштів, трудових та фінансових ресурсів. Для оцінки вартості трудових ресурсів використовується показник, який називається критерієм заміщення трудових ресурсів виробничими фондами, що визначається як відношення критерію ефективності трудових ресурсів до критерію ефективності виробничих фондів [10].

Визначення методологічних підходів до оцінки експортного потенціалу галузі різними науковцями є актуальним питанням сьогодення. Узагальнюючи численні підходи до визначення структури експортного потенціалу, можна зробити висновок, що експортний потенціал найкраще розглядати як складову

економічного потенціалу, що відображає здатність економічної системи до інтеграції у світовий економічний простір. Сутність експортного потенціалу полягає не лише у виявленні конкурентних переваг, а й у їх постійному відтворенні на світовому ринку. Для того, щоб оцінити джерела формування експортного потенціалу, необхідно спочатку визначити кількісні параметри складових експортного потенціалу регіону [31].

Оскільки експортний потенціал розглядається на різних рівнях управління-національному, регіональному, галузевому та на рівні підприємства,-оцінка експортного потенціалу повинна розглядатися на всіх рівнях.

Оцінка експортного потенціалу країни є основою для вивчення масштабів перспективного функціонування країни у світовому господарстві та світогосподарських зв'язках, а для окремих підприємств-перспектив функціонування як самостійного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та виходу на нові ринки збуту. Це є основою для вивчення їх здатності до завоювання зовнішніх ринків.

Багато науковців досліджували підходи до оцінки експортного потенціалу, але за їхніми дослідженнями не існує єдиної методики визначення експортного потенціалу, що, на думку О. Єрмакова, пов'язано з неможливістю кількісної оцінки експортного потенціалу, суб'єктивністю цього поняття, потенціалу та підприємства, крім того, через відсутність прямого зв'язку з ринковою позицією країни. Крім того, економічний, промисловий та експортний потенціали не мають аналогів у західній літературі. При вивченні цієї категорії американські та західні вчені використовують такі терміни, як потенційні можливості підприємства та експортні можливості [16].

Теоретичним аспектам оцінки потенціалу суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках присвячено декілька методологічних підходів, представлених у наукових роботах. Ці підходи ґрунтуються на твердженні, що внутрішня структура потенціалу визначається складом і співвідношенням різних структурних потенціалів. До складових експортного потенціалу можна віднести наступні:

НУБіП України

- потенціал цільового зовнішнього ринку;
- внутрішній ресурсний потенціал;
- умови виходу на ринок.

Оскільки багатогранність поняття потенціалу неможливо оцінити за допомогою одного універсального показника, багато з досліджених методик пропонують власні інтегральні показники або цілі групи показників, на основі яких можлива комплексна оцінка експортного потенціалу [15].

Складність оцінки експортного потенціалу полягає в його складі та значному впливі факторів його розвитку, деякі з яких важко виміряти математично (якість та якість менеджменту). Тому деякі науковці стверджують, що надати точне математичне значення потенціалу неможливо [17].

У наукових дослідженнях поняття «експорт» та «експортний потенціал» мають однакове значення, але література, особливо зарубіжна, свідчить про те, що робіт, присвячених експортному потенціалу, значно менше, а якщо і є, то вони стосуються лише експортного потенціалу окремих регіонів. Науковці зі США та Західної Європи використовують такі поняття, як потенційна потужність підприємства та експортні можливості. Експортний потенціал вчені оцінюють шляхом аналізу динаміки товарної та географічної структури експорту суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, іншими словами, аналізуючи експортну статистику [19].

Науковці визначають експортний потенціал через виробничий потенціал та оцінюють експортний потенціал через аналіз частки експорту у виробництві.

Дослідивши різні методичні підходи до оцінки експортного потенціалу, науковці згрупували їх за різними класифікаційними ознаками, які представлені в таблиці (рис. 1.6).

НУБіП України

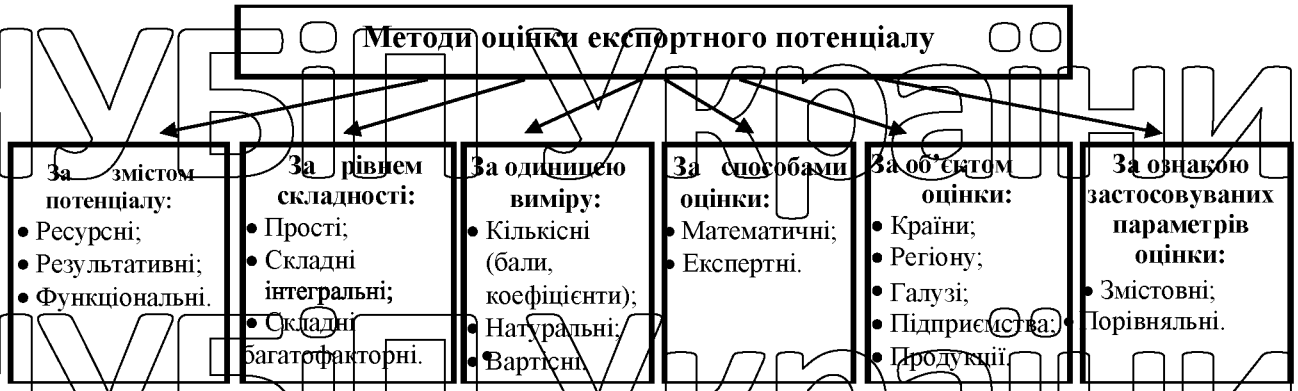

Рис. 1.6. Класифікація методів оцінки експортного потенціалу

Джерело: побудовано автором за даними джерела [31]

Залежно від рівня складності ці методи можна поділити на прості кількісні, складні інтегральні та складні багатофакторні. Щодо одиниць виміру експортного потенціалу, то їх можна поділити на кількісні (бали, коефіцієнти), натуральні та вартісні методи. Методи оцінки включають математичні методи (розрахунки на основі математичних формул) та експертні методи (засновані на бальній системі та залученні експертів у цій галузі). Методи оцінки також розрізняються за характеристиками використовуваних параметрів оцінки і можуть бути поділені на предметні (передбачають оцінку елементів або окремих елементів експортного потенціалу) та порівняльні (дозволяють оцінити експортний потенціал шляхом порівняння продукції або результатів діяльності компанії з продукцією або результатами діяльності її конкурентів). Дві категорії є порівняльними.

Велика кількість методів оцінки експортного потенціалу обумовлена різноманітністю об'єктів оцінки, авторського підходу та галузевими особливостями досліджуваної галузі. Саме специфіка галузі формує розвиток експортного потенціалу та перелік факторів впливу на нього.

Адже розвиненість певних галузей обмежена наявністю головних виробничих ресурсів (природнім ресурсами, рослинництво - землею, видобувна промисловість).

Науковці Калетнік Г. М. та Старосуд В. І. виділяють три основних підходи – структурно-функціональний, результативний та ресурсний [18].

Коденська М. Ю. та Сегеда С. А. пропонують існуючі підходи групувати за такими категоріями – виробничо-реалізаційний, ресурсний, відтворювальний, специфічний та системний [21]. Мельник О. Г. пропонує виділити такі науково-методичні підходи до визначення експортного потенціалу: компаративний, функціональний, ресурсний, та системно-структурний [31].

Науковці, які розглядають експортний потенціал як похідну від виробничого потенціалу, використовують ресурсний підхід до його оцінки, що дозволяє визначити загальну вартість (фактичну величину) потенціалу.

Результативний підхід дає можливість розрахувати потенційний обсяг експорту з точки зору найбільш ефективного використання факторів, що формують експортний потенціал.

Виходячи з вищезазначеного, можна виділити наступні складові оцінки експортного потенціалу (рис. 1.7).

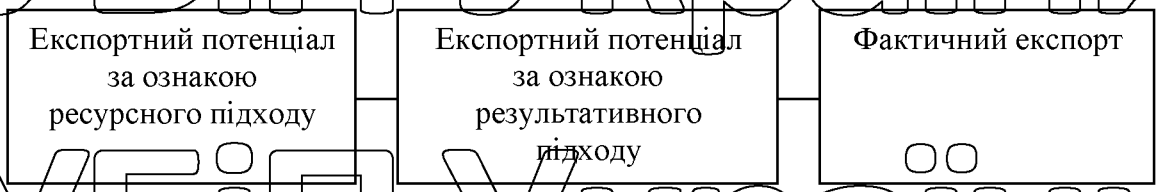

Рис. 1.7. Елементи оцінки експортного потенціалу підприємства

Джерело: побудовано автором за даними джерела [31]

Деякі автори використовують ресурсний підхід, визначаючи розмір експортного потенціалу аграрних підприємств, оцінюючи спочатку сукупну вартість ресурсів, з допомогою яких формується виробничий потенціал, частина якого втілюється в експортному потенціалі. Схожі формули для розрахунку за ресурсним підходом пропонує в своїх роботах Надвиничний С. А. [33] та Мельник О. Г. [31]. Для розрахунку експортного потенціалу виробничий потенціал (ВП) (формула 1.1) множать на коефіцієнт

конкурентоспроможності продукції ($К_{кон}$) та коефіцієнт попиту та пропозиції ($К_п$, $К_{пр}$):

$$Е_п = ВП \text{ x } К_{кон} \text{ x } К_п \text{ x } К_{пр} \quad (1.1)$$

При цьому автори визначають виробничий потенціал як добуток вартісної оцінки земельних ресурсів підприємства (ОЗ) формула 1.2, вартісної оцінки трудових ресурсів (ОТР) через заробітну платню, вартісної оцінки матеріально-технічних ресурсів (МТР) [58]:

$$ВП = ОЗ + ОТР + МТР \quad (1.2)$$

Наразі визначення виробничого потенціалу через оцінку ресурсів має певні недоліки, особливо щодо сільськогосподарських підприємств. Наразі грошова оцінка землі не є ні повністю обґрунтованою, ні справедливою. Крім того, грошова оцінка землі не дозволяє визначити рівень врожайності, який може бути отриманий при вирощуванні тієї чи іншої культури на цій землі. На нашу думку, оцінка трудових ресурсів за розміром заробітної плати також не повинна використовуватися в поточній ситуації, оскільки її рівень не завжди відповідає реальним трудовим витратам на виробництво сільськогосподарської продукції або кваліфікаційному рівню зайнятого персоналу.

Отже, на розрахунок експортного потенціалу впливають: коефіцієнт конкурентоспроможності продукції ($К_{КСП}$), коефіцієнт попиту ($К_п$) виходячи з сумарного впливу трьох головних факторів: х1 – грошової оцінки землі, х2 – затрат праці, що припадають на 1 га землі, х3 – матеріально-технічних засобів, вкладених в цю ж площу.

Здатність суб'єкта господарювання (виробника) експортувати свою продукцію може визначатися як фінансовим, так і виробничим потенціалом аграрного сектору. З огляду на вищезазначене, слід зазначити, що експортний потенціал суб'єкта господарювання може бути розрахований за наступною формулою 1.3:

$$Е_{п\,п} = Е_{п\,кр} \text{ x } І_п \text{ x } \beta = Е_{п\,кр} \text{ x } КП \text{ x } ОЗ \text{ x } ВК \text{ x } \beta \quad (1.3)$$

де $Е_{п\,п}$ – експортний потенціал підприємства (господарства);

$І_п$ – оцінка інтегральна щодо експортної спроможності підприємства;

КП – скорегована середня кількість працівників (робітників) підприємства;

ОЗ – скореговані (зважені) основні засоби;

ВК – скоригований (зважений) власний капітал;

β – скорегований коефіцієнт.

Отримані розрахунки дозволяють проводити комплексну оцінку (моніторинг) експортно-орієнтованих підприємств.

Таким чином, експортний потенціал підприємств може бути оцінений різними способами, починаючи від багатофакторного кількісного аналізу і закінчуючи майже інтуїтивними вербальними висновками. Наразі найпоширеніший метод визначає різницю між експортним потенціалом як першопричиною зовнішньоекономічної діяльності та експортом як результатом реалізації потенціалу підприємства. Оцінка експортного потенціалу є необхідною передумовою для прийняття рішень щодо вибору напрямку, обґрунтування забезпечення цільових показників та їх ресурсного забезпечення, оптимізації витрат та забезпечення управління реалізацією заходів з розвитку експортного потенціалу підприємств.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РИНКУ ЦУКРУ

2.1. Аналіз та особливості функціонування світового ринку цукру

Нині, серед дослідників та науковців тривають суперечки щодо вибору кращої сировина саме для виробництва цукру – що краще цукровий буряк чи цукрова тростина.

Щодо цукрового буряку, відмітимо, що це одна з головних цукроносних культур у світі значення якої є важливим саме для забезпечення ринкового попиту. Проте більшість розвинених країн почали займатися пошуком та вирощуванням альтернативних до цукрових культур рослин. Мова йде також й про цукрові буряки. Адже є альтернативні цукровим культурами рослини, які мають більший вміси цукру, щоб дозволяє забезпечити підвищений попит та поліпшити економіку країни завдяки експорту цукру.

Також, цукровий буряк є кращою сировиною саме для виробництва цукру, адже в ньому міститься значно вищий рівень сахарози, більше на 20% порівняно з цукровою тростиною. Відомо також, що крім цукру, як основного продукту, також з цукрового буряка отримують такі важливі побічні продукти: жом, мелясу (або патоку), які займають важливе місце при вирішенні саме енергетичної кризи. Мова йде про альтернативну сировину саме для виробництва так званої зеленої енергії. Важливо забезпечити максимального виходу цукру, що сприятиме відповідного рівня рентабельності для переробного заводу а також для ефективного виробництва саме біопалива, наприклад етанолу.

Крім того, з цукрових буряків отримують не лише цукор та біопаливо, а також цукрові буряки використовують й для виробництва інших побічних продуктів які мають високу додану вартість. Це й продукти харчування а також й пластмаса, це і корми для тварин, і карбонізовані матеріали, як зазвичай використовуються саме як екологічний спосіб для видалення досить важких металів у воді з метою очищення стічних вод.

НУБіП України

Відомо, що людство почало споживати цукор (або сахарозу) саме для підсолоджування їжі ще майже три тисячі років тому. Так до 1750 року виробляли цукор саме з цукрової тростини, яку в силу сприятливих умов вирощували в тропічних та субтропічних регіонах і експортували на світовий ринок.

Ще в далекому 1880 році німецький хімік Маргграф Андреас отримав перший цукор саме із буряку. З цього часу цукровий буряк поступово замінив цукрову тростину та став головним для виробництва цукру саме в Континентальній Європі. Однак, спочатку цукровий буряк вирощували саме для використання як корм для тварин. Проте при виявленні в ньому цукру він став конкурентом для цукрової сировини.

Зазначимо, що цукор в таких видах сировини має низький вихід і складає 5% із незначною кількістю так званої рафінози а також та декількома іншими видами олігосахаридів з невідомою структурою. В таких випадках цукор реалізовують саме в концентрованому вигляді або ж як кленовий цукор чи сироп. Слід відмітити, що ароматичні речовини також є важливими елементами зазначених продуктів. Крім того сироп також містить різні види кислот (наприклад, лимонну або яблучну, або фумарову або гліколеву або янтарну). Проте в світі цукор також отримують не лише із цукрової тростини. Його отримують з кокосів, пальми, цукрових буряків та кукурудзи (використовують винятково лише для виробництва різних підсолоджувачів).

Тому, враховуючи виробничий та ресурсний елемент саме експортного потенціалу а також пряму залежність саме від обсягів пропозиції, слід зазначити, що дослідження специфіки та особливостей тенденцій щодо виробництва цукру є актуальним та потребує змістовного та ретельного визначення як сучасного стану так в перспектив розвитку з урахуванням експортного потенціалу.

Розглянемо ситуацію щодо виробництва цукру в світі. На рисунку 2.1 наведені дані щодо світового виробництва цукру з цукрової тростини та цукрового буряку.

НУБіП України

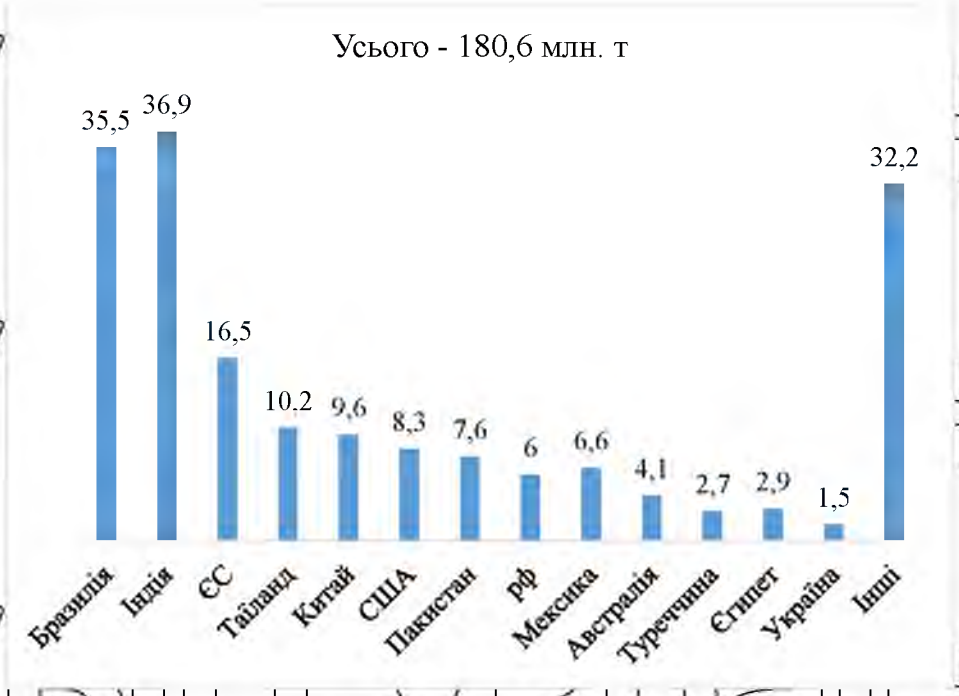

Рис. 2.1. Найбільші світові виробники цукру, 2022/23 маркетинговий період, млн. т

Джерело: побудовано автором за даними джерела [62]

З даних рис. 2.2 відзначимо, що найбільшими світовими країнами-виробниками цукру традиційно були Бразилія, Індія, країни ЄС, Таїланд, Китай, США, Пакистан, Мексика, Австралія. Серед вказаних минулого маркетингового сезону безсумнівним лідером з виробництва цукру стала Індія – 36,9 млн. т. На другому місці знаходиться Бразилія з показником 35,5 млн. т. Третю позицію займають країни ЄС – 16,5 млн. т. Таїланд виробив 10,2 млн. т, Китай 9,6 млн. т., США – 8,3 млн. т.

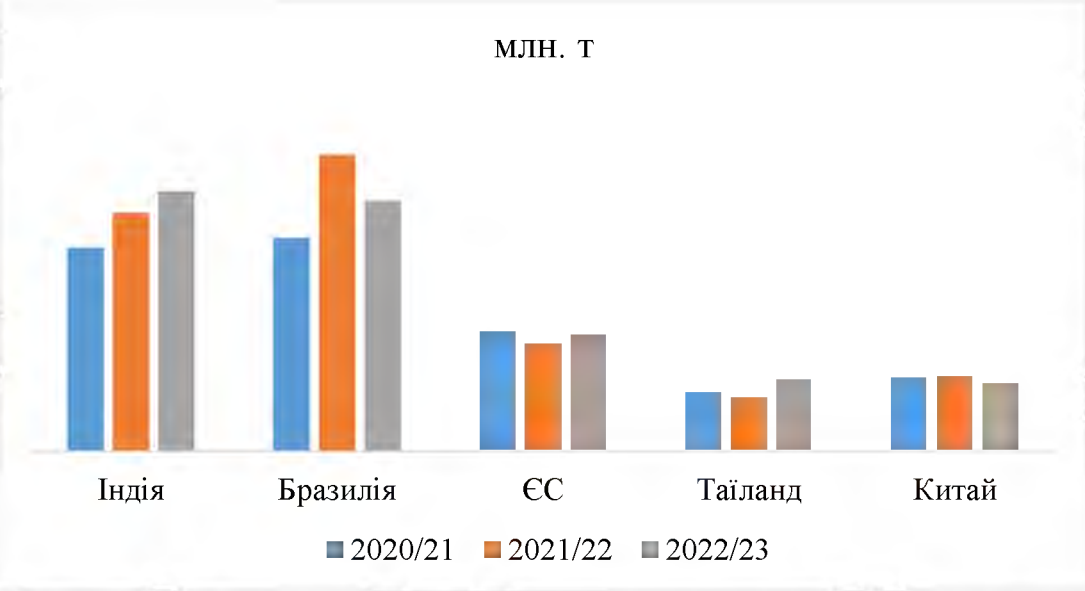

Рис. 2.2. Структура світового виробництва цукру за основними країнами-виробниками, 2021/2022-2022/2023 маркетинговий рік

Джерело: побудовано автором за даними джерела [62]

У світі загальний цукор отримують найбільше з двох головних видів сировини – це цукрова тростина та цукрові буряки. Більше цукру (понад 80%) отримують з цукрової тростини, і 20% лише з цукрових буряків (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Світове виробництво цукру за основними видами сировини

Джерело: побудовано автором за даними джерела ними [62]

За останні роки спостерігається позитивні тенденції щодо збереження розподілу виробництва цукру за головними видами сировини. Як видно з даних рисунку 2.3 у 2020/2021 маркетинговому році виробили 131,2 млн. т цукру з цукрової тростини, у той час як з цукрового буряку 35,4 млн. т. Подібна ситуація була й у 2021/2022 маркетинговому році – цукру з цукрової тростини виробили в розмірі 142,9 млн. т, в той час як з цукрового буряку 37,3 млн. т.

Щодо експорту цукру на світовому ринку, відзначимо, що у 2022/2023 маркетинговому періоді лідерами були Бразилія частка виробництва 40%, Індія з часткою 17% та Таїланд з часткою 11%. Четверту позицію займала Австралія – 5% та Мексика 2% (рис. 2.4).

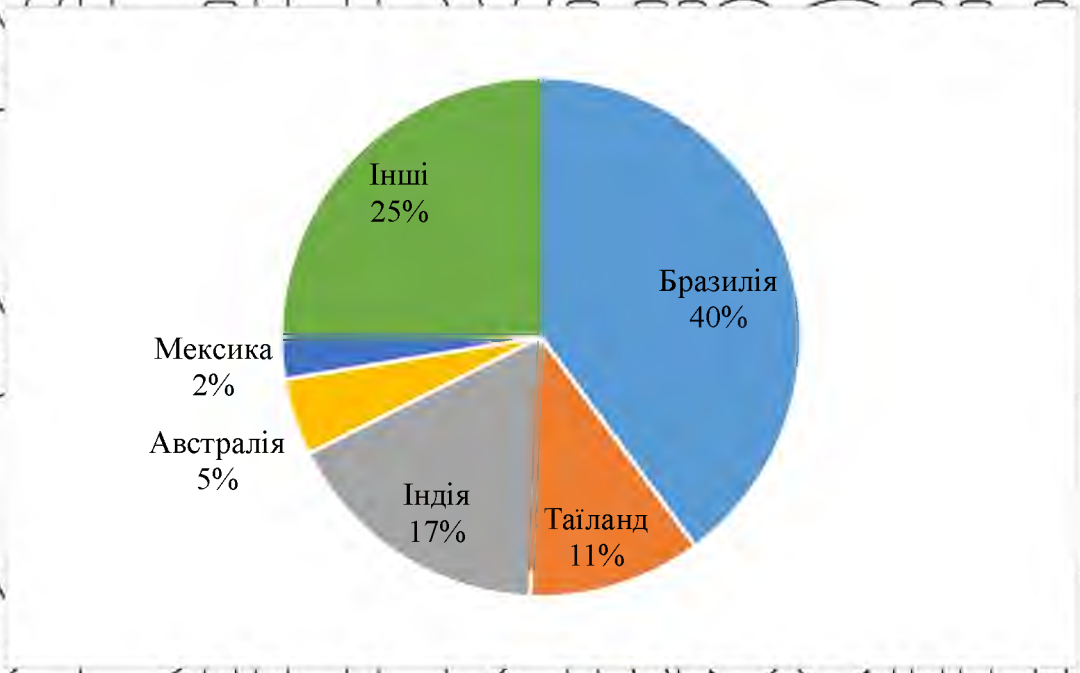

Рис. 2.4. Найбільші країни-експортери цукру у 2022/23 маркетинговому періоді

Джерело: побудовано автором за даними джерела [62]

Найбільшими світовими країнами імпортерами цукру за 2022/2023 маркетинговий період були Індонезія (27%), Китай (25%), США (16%), Бангладеш (14;) країни СС (9%) та Малайзія (9%) (рис. 2.5).

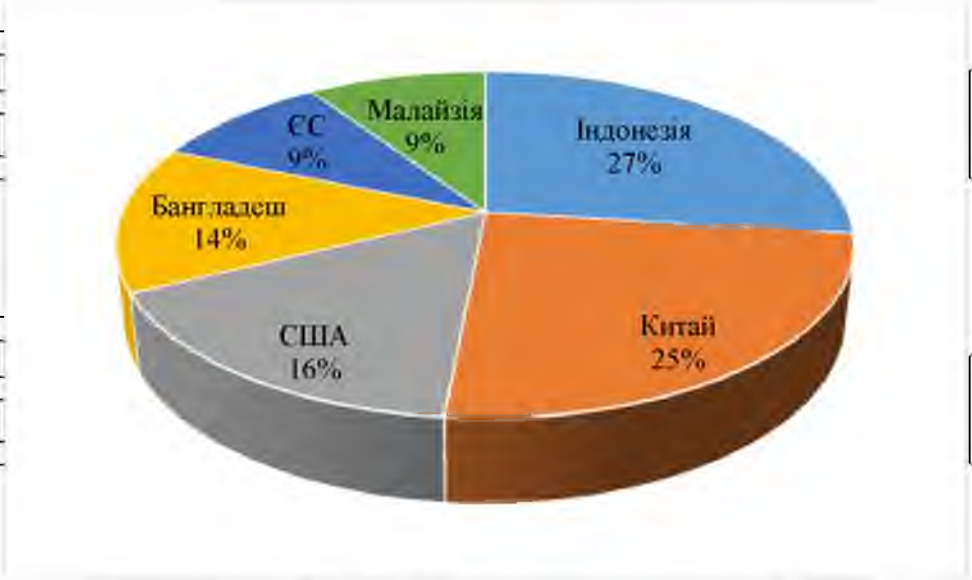

Рис. 2.5. Найбільші країни-імпортери цукру у 2022/23 маркетинговий період

Джерело: побудовано автором за даними джерела [62]

Щодо світового споживання цукру, зазначимо, що за 2022/23 маркетинговий період найбільше цукор споживала Індія – 29 млн. т, країни Європейського Союзу 17 млн., Китай 14,8 млн. т, США 11,3 млн. т, Бразилія 9,6 млн. т, Індонезії 7,6 млн. т (рис. 2.6).

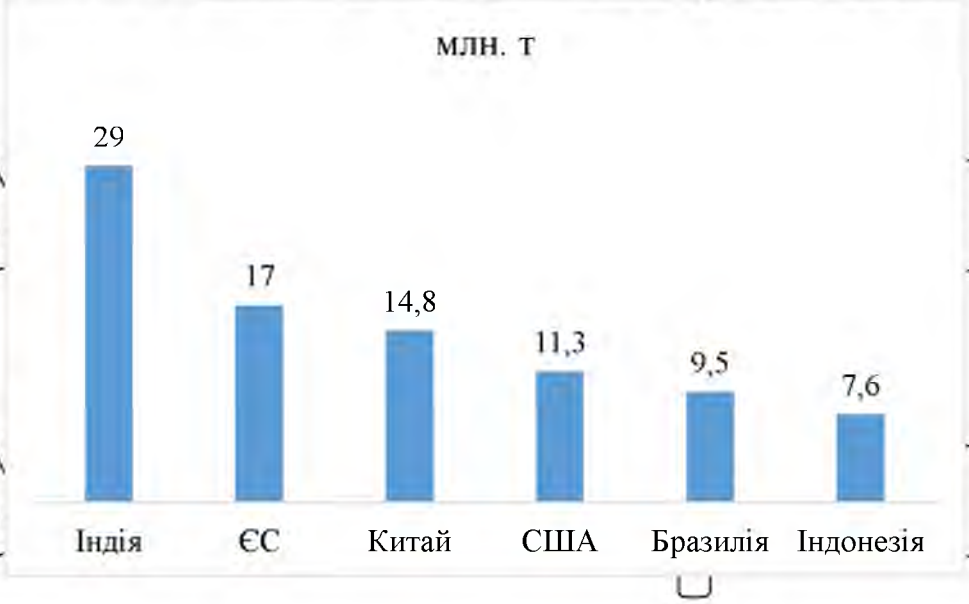

Рис. 2.6. Найбільші світові споживачі цукру у 2022/23 маркетинговому році

Джерело: побудовано автором за даними джерела [62]

Цінова ситуація на світовому ринку цукру за 2023 рік була дещо нестабільною. На рис. 2.7 наведені світові ціни на цукор білий (Лондон) та цукор-сирець (Нью-Йорк).

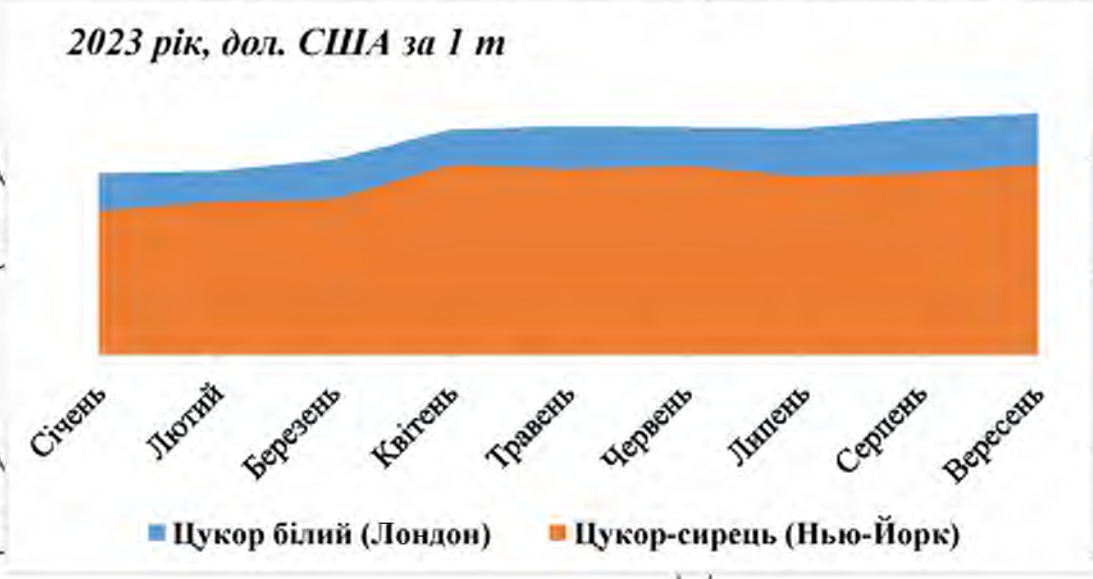

Рис. 2.7. Ціни на світових біржах на цукор білий (Лондон) та цукор-сирець (Нью-Йорк)

Джерело: побудовано автором за даними джерела [37]

Згідно з наведеним вище аналізом світового ринку цукру, основною світовою тенденцією є, з одного боку, максимально низька собівартість виробництва для виробників та експортерів, а з іншого боку, максимально низькі ціни для імпортерів. Країни-виробники, розташовані в регіонах з природно-кліматичними умовами, придатними для вирощування цукрової тростини (США, Китай, Бразилія), є беззаперечними лідерами ринку, і на даному етапі немає передумов для зміни лідерів ринку в майбутньому. Для тих країн-виробників, які не володіють технологіями, що дозволяють знизити виробничі витрати, або розташовані в кліматичних зонах, непридатних для вирощування цукрової тростини, слід диверсифікувати виробництво і шукати нові потенційні ринки збуту.

2.2. Вплив кон'юнктури світового ринку на функціонування ринку цукру в Україні

Таким чином, реалізація експортного потенціалу цукру залежить не лише від обсягів виробництва та ресурсів, але й від стану світового ринку, інфраструктурного забезпечення та форми організації експорту. Як відомо, кон'юнктура товарного ринку характеризується попитом і пропозицією, рівнем ціни та конкуренцією.

Світовий ринок цукру вважається одним з найбільш розвинених серед більшості продовольчих ринків через специфіку самого продукту (продукт тривалого зберігання) та попиту на нього (низька цінова еластичність), але характеризується певним ступенем через залишковий характер світової торгівлі: на міжнародний ринок потрапляє лише близько 1,5% світового виробництва становить лише близько п'ятої частини світового виробництва, а решта продається на внутрішньому ринку країни-виробника або експортується з однієї країни в іншу за резервною угодою [60].

Як наслідок, світовий ринок цукру є гармонійним поєднанням вільного глобального ринку та регульованих внутрішніх ринків у кожній країні, які можуть мати значний вплив на "правила гри".

Вітчизняне виробництво цукру залишається одним із стратегічно важливих секторів агропромислового комплексу і, незважаючи на певні проблеми в розвитку галузі, зберігає перспективи стабілізації: до 2019 року виробництво цукру стабілізується на рівні близько 2 млн. тон, зокрема, завдяки новим високоврожайним гібридам та інноваційним технологіям вирощування. Це є результатом цілеспрямованого підвищення середньої врожайності цукрових буряків, зокрема, завдяки впровадженню нових високоврожайних гібридів та інноваційних технологій вирощування.

В табл. 2.1 наведена інформація щодо місця України на світовому ринку цукру. Як видно спостерігається тенденція нарощування світового виробництва цукру до 180 млн. т у 2022/23 МР. Так у 2020/21 маркетинговому періоді було

НУБіП України

вироблено цукру 166,6 млн. т. Проте вже у 2021/22 маркетинговому періоді кількість світового виробництва цукру зросла до 180,1 млн. т.

Таблиця 2.1

Місце України на світовому ринку цукру

Показники	Маркетинговий період			2022/23 МР у % до 2020/21 МР
	2020/21	2021/22	2022/23	
Виробництво цукру				
У світі, млн. т	166,559	180,114	180,583	108,4
В Україні, тис. т	1,638	1,24	1,45	88,5
Частка України в світовому виробництві, %	0,983	0,688	0,803	-
Експорт цукру				
У світі, млн. т	53,536	63,925	64,955	121,3
В Україні, тис. т	0,170	0,072	0,055	32,4
Частка України в світовому експорті, %	0,318	0,113	0,085	-

Джерело: розраховано автором за даними джерела [62]

Слід відмітити, що головними тенденціями у вітчизняній цукровій галузі саме поряд із стабілізацією його пропозиції є також й переорієнтація головних каналів реалізації продукції саме з внутрішнього на світовий ринок з метою зменшення обсягів імпорту. Підтвердженням цього є статистичні дані річного продовольчого балансу цукру в Україні (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Баланс цукру в Україні (тис. т)

Показники	Роки					2021 р. у % до	
	2017	2018	2019	2020	2021	2017 р.	2020 р.
Виробництво	2043	1754	1490	1022	1416	69,3	138,6
Зміна запасів	72	-167	-31	-360	311	431,9	-86,4
Усього	1978	1924	1525	1386	1273	64,4	91,8
Експорт	617	594	248	170	37	6,0	21,8
Витрачено на корм та втрати	71	70	65	55	55	77,5	100,0
Фонд споживання	1290	1260	1212	1161	1181	91,6	101,7
на 1 особу, кг	30,4	29,8	28,8	27,8	28,5	93,8	102,5

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

Як видно з таблиці 2.2 у 2021 році вітчизняний експорт цукру становив лише 37 тис. т, тоді як у 2017 році цей показник становив 617 тис. т. Це можна пояснити наслідками повномасштабної війни, що призвело до зменшення посівних площ та закриття частини цукрових заводів. Щодо виробництва цукру відмітимо, що за останні роки цей показник перевищує 1 млн. т. За досліджуваний період найбільше цукру виробили у 2017 році – 2 млн. т, найменше – у 2020 році лише 1 млн. т.

Розглянемо цінову політику. Як видно з рис. 2.8 вартість цукру з 14 гривень за кілограм в січні 2020 року зросла до 36 гривень за кілограм в липні 2023 року (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Динаміка середніх цін на цукор в Україні, 2000-2023 роки

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

У зв'язку з активними військовими діями на території України посівні площі під цукровим буряком скорочуються. Так у 2022 році цукрові буряки саме у промислових масштабах вирощувались лише в 14 областях. Головні посіви сконцентровані у 6 областях, що становить понад 70% посіву в Україні. Найбільші посівні площі під цукровим буряком були у Вінницькій – 44 тис. га, Хмельницькій, Полтавській та Тернопільській. В цілому в Україні посівні площі під цукровими буряками у 2022 році були 178 тис. га., що на 48 000 га менше порівняно з 2021 року (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Динаміка посівної площі цукрових буряків в Україні

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Щодо урожайність цукрових буряків в Україні, зазначимо, що у 2022 році в середньому вона становила 502 ц/га, що на 39 ц/га більше порівняно з 2021 роком (рис. 2.10). Найбільшою урожайність цукрових буряків була у Львівській (645 ц/га), Тернопільській (563 ц/га), Хмельницькій (510 ц/га).

Рис. 2.10. Динаміка урожайності цукрових буряків в Україні, 2017-2022 роки

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Щодо виробництва цукру вітчизняними підприємствами (рис. 2.11), відмітимо, що у 2022 році цукрові буряки переробляли лише 23 цукрових заводи

(для порівняння у 2020-2021 роках функціонувало 33 заводи). За прогнозами експертів у сезоні 2023 року планують переробляти буряки близько 30 заводів.

Рис. 2.11 Кількість працюючих цукрових заводів в Україні, 2017-2022 роки

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Виробництво цукру в Україні у 2022 році склало 1,33 млн т, що на 120 тис. т менше ніж у 2021 році (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Виробництво цукру в Україні, 2017-2022 роки

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Найбільше за досліджуваний період було вироблено цукру у 20117 році – 2,14 млн. т, а найменше у 2020 році – лише 1,17 млн. т, що можна пояснити несприятливими природно-кліматичними умовами, що призвело до зменшення урожайності цукрових буряків.

2.3. Економічна ефективність вітчизняного виробництва цукру та напрями його експорту

Отже, в Україні у 2022 році цукровий буряк переробляли 23 підприємства, що на 10 менше порівняно з роками 2019, 2020, 2021. При цьому зазначимо, що середня цукристість цукрових буряків в Україні у 2022 році була 16,7%, що на 0,2% менше порівняно з 2021 роком. Цукристість цукрових буряків була найбільшою в таких областях, як Вінницька (цукристість 17,2%) та Львівська (цукристість 16,8%). Щодо середнього виходу цукру, то в цілому по Україні у 2022 році показник склав 14,1%, що на 0,1% менше порівняно з 2021 роком (14,2%). Однак даний показник у 2019 році був на рівні 15,1%. Також відмітимо, що у 2022 році було перероблено майже 9 млн.т цукрових буряків, що на 1 млн. т менше порівняно з 2021 роком.

На рис. 2.13 наведені посівні площі, виробництво та урожайність цукрових буряків в Україні.

Рис. 2.13. Виробництво, посівні площі та урожайність цукрового буряку в Україні, 2017-2022 роки

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

На сьогодні основною проблемою вітчизняної цукрової галузі є зупинення тенденції до скорочення виробництва цукрових буряків. З цього, така ситуація призвела до скорочення пропозиції цукру на ринку.. За період 2000-2021 роки відбулось значне зменшення вирощування цукрових буряків у господарствах усіх типів з 13,2 млн. т (2000 рік) до 10,9 млн. т (2021 рік), тобто на 2,3 млн. т. Схожа тенденція спостерігалася як і у підприємствах так і у господарствах населення. Так, за досліджуваний період вирощування цукрових буряків у підприємствах зменшилась на 11,1%, у господарствах населення майже в 3,2 рази (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Виробництво та урожайність цукрових буряків по категоріях господарств України

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Отже, за 2022 рік було виготовлено 1,33 млн. тон цукру та перероблено майже 9 млн. т цукрових буряків (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Виробництво цукру та кількість діючих цукрових заводів Україні

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Найбільшими виробниками цукру в Україні за останні роки є Астарта, Радехів-Цукор, Укрпромінвест-Агро (рис. 2.16). Ці компанії виробили майже 66% загальнонаціонального обсягу цукру в Україні.

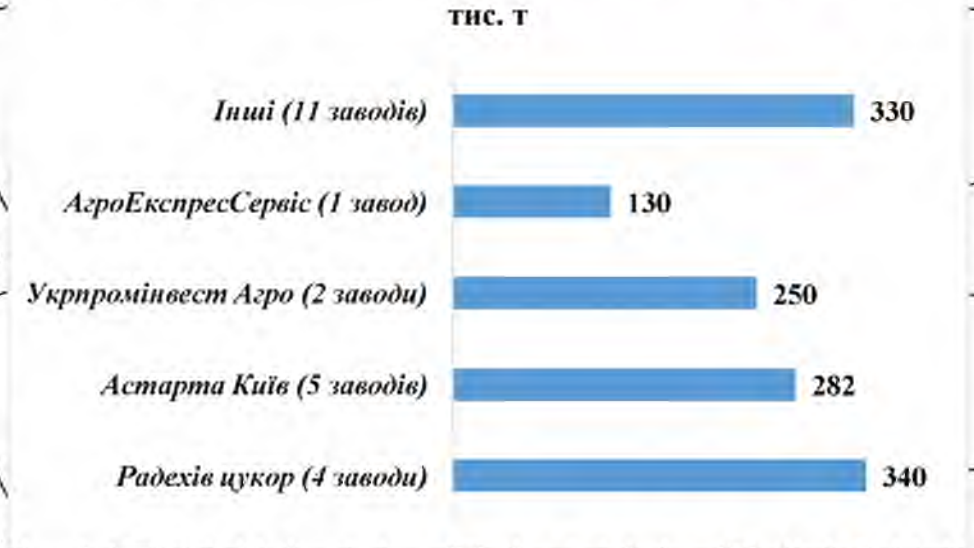

Рис. 2.16. Найбільші компанії виробники цукру в Україні, 2022 рік

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Отже, для підвищення ефективності вітчизняної цукрової галузі необхідно збільшити врожайність цукрових буряків та покращити якість сировини для цукрової промисловості шляхом найбільш повного та ефективного використання

природних і виробничих ресурсів, на основі високого рівня науково-технічного забезпечення цукрової галузі та постійного вдосконалення техніко-економічних показників, організації виробництва та праці. На рис. 2.17 наведені дані щодо виробництва цукру га 1 га в тонах. Так виробництво цукру на 1 га площі у 2022 році склало 7,5 т. Це рекордний показник для вітчизняної цукрової галузі за досліджуваний період.

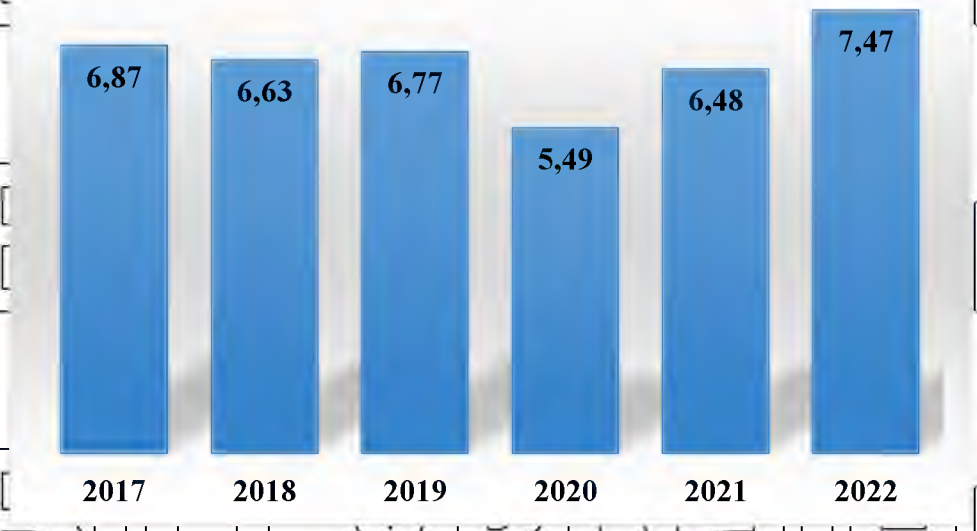

Рис. 2.17. Виробництво цукру на 1 га площі

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Що стосується позиції України на світовому ринку цукру, то українські компанії активно працюють на експортних ринках протягом останніх шести років. Раніше основними постачальниками були країни пострадянського простору, але в останні роки географія поставок стала значно ширшою. За період 2017-2022 років на зовнішні ринки поставлено майже 1,76 млн. т. цукру (рис. 2.18). Однак за останні роки спостерігаємо значне зниження експорту цукру.

НУБіП України

Рис. 2.18. Динаміка експорт цукру з України, 2017-2022 роки

Джерело: побудовано автором за даними джерела [35]

Так в грудні 2022 року Україна експортувала 54 тис. тон цукру, що майже дорівнює показнику листопада 2022 року. Слід відмітити, що активне пожвавлення експорту з України у порівнянні з минулими місяцями відбулось саме у жовтні. Так за перші дев'ять місяців року вітчизняні компанії експортували лише 42 тисячі тон цукру, проте вже за останні три місяці відразу 138 тисяч тон. В цілому за 2022 рік український експорт цукру досяг 181 тис. тон що в вартісному еквіваленті склав 139 млн. доларів США.

Відмітимо, що за 2022 рік Румунія стала найбільшим імпортером цукру з України. Так з жовтня 2022 року по квітень 2023 року ця країна імпортувала 85 тис. т українського цукру, що в 26 разів більше порівняно з минулим сезоном.

Якщо цукрова галузь (сільськогосподарські підприємства та цукрові заводи) не зможуть досягти прибутковості, необхідної для ведення бізнесу, галузь продовжуватиме скорочуватися, а виробництво цукру, відповідно, зменшуватиметься. Якщо ставлення у ряду до виробників цукру не зміниться, цукрова галузь може перетворитися з експортера цукру і сильного гравця на європейському ринку на імпортера цукру-сирцю. Це означатиме передусім зайнятість сільського населення та надходження до бюджетів усіх рівнів.

За останні три роки значне скорочення інвестицій в модернізацію

підприємств сповільнило підвищення конкурентоспроможності вітчизняного цукру на зовнішніх ринках.

Основними причинами скорочення посівних площ цукрових буряків є відмова сільгоспвиробників від вирощування цукрових буряків через складність технології вирощування (висока ураженість хворобами та шкідниками, чутливість до погодних умов, висока вартість насіння, добрив та засобів захисту рослин), що відображається на низькій врожайності та низькому вмісті цукру в кінцевому продукті.

Всі ці фактори та умови можуть незабаром привести цукрову галузь до повного занепаду. Заводи банкрутують, інвестиції витечуть з країни, тисячі людей втратять роботу, а українці більше не матимуть на своїх столах не лише смачного цукру, а й якісних кондитерських, хлібобулочних та інших виробів.

Розглянемо з якими викликами зіткнулася вітчизняна цукрова галузь у 2022 році. Так вітчизняні виробники цукрових буряків зіткнулися із збільшенням витрат на засобів захисту рослин, добрива, та пальне. Також значно зросли витрати й на вирощування цукрових буряків на гектар. Проте дощова погода у листопаді 2022 року дещо ускладнила як збирання так і вивезення цукрових буряків з полів до переробних підприємств. Крім того раннє випадання снігу та сильні приморозки спричинили значне погіршення якості сировини, що надходила на цукрові заводи.

Також через війну відбулася тимчасова зупинка деяких масштабних інвестиційних проектів. Проте окремі цукрові заводи завершили значні модернізації виробничих процесів і впровадили проекти з енергозбереження саме для підвищення енергоефективності як виробництва так і якості продукції.

НУБіП України

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РИНКУ ЦУКРУ

3.1. Перспективи розвитку вітчизняного ринку цукру

У нинішніх умовах ринок цукру все ще може зіткнутися з труднощами, такими як нова хвиля обмежень через коронавірус, що може призвести до скорочення споживання, або якщо фонди вирішать продати великі довгі позиції. З іншого боку, нові погодні потрясіння і підвищення цін на нафту можуть збільшити стимули для бразильських виробників переробляти цукрову тростину на етанол, а не цукор, що може призвести до зростання цін.

Цукрова галузь перебуває у складних умовах. В останні роки площі під цукровими буряками постійно скорочуються. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, мінімальна посівна площа у 2022 році становила приблизно 184 га, що на 26 га менше, ніж у 2021 році.

Основною причиною зменшення посівних площ під цукровими буряками є відмова фермерів від вирощування цукрових буряків через складність технології вирощування (висока частота шкідників та хвороб, чутливість до погодних умов, високі витрати на насіння, добрива та засоби захисту рослин), що відображається на низькій врожайності та цукристості кінцевого продукту.

Водночас собівартість виробництва стрімко зросла і сьогодні перевищує оптово-відпускні ціни. Як наслідок, майже всі заводи працюють зі збитками вже кілька сезонів поспіль: 2022 року цукор виробляли лише 23 працюючих заводи порівняно з 2021 роком (29 працюючих заводів).

Як наслідок, виробництво цукру у 2022 році склало лише 1,3 млн тон., у той час як у 2021 р. – 1,41 млн. т.

Через сукупність вищезазначених факторів та умов цукрова галузь незабаром може зупинитися. Заводи збанкрутують, інвестиції підуть з країни, тисячі людей втратять роботу, а українці більше не матимуть на своїх столах не

лище смачного цукру, а й якісних кондитерських, хлібобулочних та інших виробів.

Рис. 3.1. Кроки щодо стимулювання розвитку цукрової галузі України
Джерело: побудовано автором за даними джерела [51]

Бюджет може передбачати виділення коштів на державну підтримку вирощування цукрових буряків у розмірі щонайменше 6 тис. грн. на гектар. В останні роки посівні площі під цукровими буряками становили близько 200 тис га. Таким чином, необхідне фінансування становитиме 120 мільйонів гривень. Звичайно, ця цифра є дискусійною, але такий механізм був би найпростішим і найефективнішим.

Однією з форм державної підтримки може бути запровадження бюджетної програми субсидування виробників цукру, які експортують цукор до інших країн. Розмір такої субсидії розраховувався б пропорційно до обсягу експортованої продукції (цукру).

Іншими словами, виробники цукру, які здійснили експортні операції з цукром, подають до Мінагрополітики дані про обсяг експортованого цукру в грошовому вираженні, що підтверджується копією митної декларації, яка

додається до заявки. На підставі поданих документів Мінагрополітики розраховує суму бюджетної дотації, що підлягає виплаті експортеру, яка перераховується Міністерством фінансів на рахунок експортера.

Українські цукрові заводи систематично покращують якість цукру, який є одним з найбільш затребуваних першокласних продуктів у всьому світі. Варто також зазначити, що зусилля з підвищення енергоефективності є прямим шляхом до зниження собівартості виробництва, оскільки паливо є найважливішою статтею витрату виробництв і цукру після сировини. Саме тому існує висока потреба у придбанні обладнання для модернізації.

Наразі вітчизняне обладнання рідко використовується на цукрових заводах (через брак обладнання або недостатню якість). Існують повідомлення про 10% тариф на імпорт іноземного обладнання.

Як свідчать дані Державної служби статистики України у 2021 році в Україну було імпортовано обладнання для цукрового виробництва на суму 3,3 млн. доларів США. Тому учасники ринку виелевлюють пропозицію зменшити ставку з 10 відсотків до нуля відсотків для активізації модернізації.

Питання пошуку шляхів диверсифікації виробництва цукру також є досить актуальним. Основним з них є біоенергетика (будівництво біогазових та біоетанольних заводів). Відходи цукрових заводів можуть бути використані для виробництва біопалива, що дасть додатковий ресурс для паливно-енергетичного сектору.

Україна має значні земельні ресурси, в тому числі не використовувані землі, придатні для вирощування енергетичних культур для виробництва біогазу, а також великий потенціал для виробництва біогазу з сільськогосподарських відходів. Згідно зі статистикою, кожен завод з виробництва біоетанолу створює близько 100 робочих місць і забезпечує зайнятість працівників суміжних галузей. Наразі, однак, не існує законодавчих передумов для швидкого розвитку біоетанольної галузі. Одним з варіантів могло б стати встановлення на законодавчому рівні обов'язкової частки біоетанолу в паливі, наприклад, 3-5-7%. Підтримка цукрової галузі є дуже важливою сьогодні, оскільки вона допомагає

підтримувати та збільшувати виробництво цукру і є основним фактором запобігання закриттю або демонтажу цукрових заводів. Однак не менш важливо, щоб такі програми стосувалися не лише обмеженої кількості підприємств, а всієї галузі в цілому.

Якість інституційного середовища для виробників цукру має першочергове значення для забезпечення їх ефективного розвитку на сучасному етапі суспільних трансформацій. Розвиток аграрного сектору економіки України характеризується національними інституційними особливостями взаємодії економічних агентів, необхідністю організаційно-економічної модернізації та формуванням інноваційних моделей соціально-економічної взаємодії [59, с. 110].

Виробники солодкої продукції можуть експортувати не лише цукор, а й відходи виробництва, зокрема гранульований жом, який використовується як корм. І в цьому сезоні українські виробники досить успішно експортували "побічні продукти". Незважаючи на існування різних технічних нормативних документів, питання гармонізації з європейськими та світовими стандартами залишається актуальним (табл. 3.1).

Реформування систем технічного регулювання цукрової галузі в Україні має відповідати вимогам Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі та забезпечити гармонізацію нормативних документів (стандартів) на цукрові буряки та цукрову продукцію з міжнародними та європейськими. Для виконання даних згідно до Закону України «Про стандартизацію», розпорядження Кабінету міністрів України від 26.11.2014 № 1163-р а також Типового положення про технічний комітет стандартизації, схваленого наказом Держспоживстандарту України від 20 травня 2002 року № 298 та наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (від третього вересня 2015 р. №105).

НУБіП України

НУБіП України

Таблиця 3.1

Законодавчі документи ЄС, що стосуються оцінки якості цукру і методів його контролю

Назва документу	Основний зміст
Постанова Комісії ЄЕС № 1265 / 69	встановлює методи контролю якості цукру, закупівля якого здійснюється через інтервенційні агентства
Постанова Ради ЄЕС № 793 / 72	визначає норми якості білого цукру
Директива Ради ЄЕС № 73 / 437	про наближення права в державах-учасниках Союзу на деякі різновиди цукру, призначені для використання в їжу
Регламент ЄЕС № 1785 / 81	організація ринку цукру в ЄС, яка встановлює продаж цукру за квотами
ISO 22000 : 2005	система управління безпечністю харчових продуктів – вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга
ISO / TS 22003 : 2007	системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до органів, що здійснюють аудит та сертифікацію систем управління безпечністю харчових продуктів
ISO 22004:2005	системи управління безпечністю харчових продуктів. Настанова щодо застосування ISO 22000 : 2005
ISO 22005 : 2007	простежуваність у ланцюгу кормів і харчовому ланцюгу. Загальні принципи та настанова щодо проектування та розроблення системи
Система аналізу небезпек і критичних точок контролю (англ. HACCP Hazard Analysis Critical Control Point, HACCP]) та її Концепція ХАССП (Hazard Analysis and Critical Control Point)	науково-обґрунтована система, що дозволяє створити на підприємстві умови для виробництва безпечної продукції шляхом визначення (ідентифікації) і контролю небезпечних чинників. Система ХАССП є єдиною системою управління безпечністю харчової продукції, яка прийнята міжнародними організаціями та спрямована на аналіз ризиків у контрольних критичних точках. Система контролю виробничого процесу, яка визначає етапи, на яких можливе виникнення ризиків, а також спеціальні заходи контролю для забезпечення випуску безпечних харчових продуктів.
Міжнародний стандарт Кодекс Аліментаріус (Продовольчий кодекс) Комісії ФАО/ВООЗ	збірник міжнародно схвалених і поданих в однаковому вигляді стандартів на харчові продукти, розроблених під керівництвом FAO / WHO, спрямованих на захист здоров'я споживачів і гарантування чесної практики в торгівлі ними

Джерело: побудовано автором за даними джерел [60, 61]

Вищезазначені документи потрібні для формування, розроблення,

розгляду та погодження проектів стандартів було створено так званий технічний комітет стандартизації ТК під номером 56 «Цукор і крохмалепатокові продукти», функції секретаріату котрого покладено на Український науково-дослідний інститут цукрової промисловості (Укр НДІЦП) Міністерства аграрної політики України [37].

Політична ситуація в Україні, що склалася на початку 2014 року та повномасштабна війна 2022 року обумовили новий для країни вектор розвитку – інтеграція до Європейського Союзу. Наразі зміни відбуваються в усіх сферах суспільства, політики та економіки. Що стосується останньої, то на даному етапі саме економічна складова зазнає найбільш суттєвих змін, втому числі і сільське господарство як складова національної економіки.

Наведений вище аналіз світового та внутрішнього ринку показує, що Україна наразі не в змозі конкурувати з провідним світовим виробником та експортером цукру. Водночас, можна зазначити, що за умови ефективного управління, маркетингових та економічних рішень вітчизняний буряцукровий комплекс має перспективи бути конкурентоспроможним на ринку ЄС.

3.2. Стратегічні напрями розвитку експортного потенціалу цукрової галузі України

Критична ситуація, що склалася в цукровій галузі України, вимагає невідкладних заходів для подолання кризи, стабілізації галузі та забезпечення довгострокового економічного зростання. Єдиним дієвим шляхом вирішення цієї проблеми є розробка ефективної, науково обґрунтованої стратегії відродження та подальшого розвитку цукрового виробництва. Як відомо, стратегія – це, по суті, практична діяльність, унікальний комплекс дій, який забезпечує досягнення поставлених цілей за рахунок раціонального використання ресурсів і постійно перебуває під впливом змін у зовнішньому середовищі.

Процес розробки стратегії складається з низки етапів, основними з яких є:

визначення місії галузі; формулювання стратегічних цілей та їх конкретизація у цілей; аналіз об'єктивних можливостей та обмежень; обґрунтування заходів та вибір альтернатив, які забезпечать досягнення стратегічних цілей; розробка механізмів реалізації стратегії.

Унікальність стратегії полягає в її стратегічному баченні розвитку цукрової галузі України з урахуванням світової ситуації та можливостей, що залишаються. Без добре розробленої та ефективної стратегії траєкторія розвитку галузі залишається незрозумілою, а її перспективи важко передбачуваними [23, с. 40].

Складність поточної ситуації визначається не тільки значним спадом виробництва цукру в Україні, але й високим ступенем нестабільності в національній та світовій економіці в цілому, що підвищує вимоги до якості стратегії, її гнучкості та адаптивності, а також вимагає уваги до деталей. Іншими словами, унікальність стає головною рисою стратегії розвитку цукрової галузі України. Стратегія повинна нейтралізувати загрози, використати потенціал і посилити слабкі сторони галузі [12, с. 114].

Місія української цукрової галузі визначається її традиційною роллю в системі суспільного виробництва та задоволенням потреб населення і харчової промисловості в цукрі -одному з найважливіших продуктів харчування в споживчому кошику [27, с. 135].

Оскільки йдеться про стратегію розвитку галузі, то формулювання стратегічних цілей має бути орієнтоване на конкретні бажані результати цього процесу. Отже, стратегічною метою розвитку є створення сучасної, технологічно розвиненої , економічно ефективної та соціально значущої цукрової галузі, здатної виробляти конкурентоспроможну продукцію, повністю задовольняти внутрішній попит на цукор, забезпечувати формування національних резервів та розширювати експортну базу [34, с. 983].

Досягнення стратегічних цілей забезпечується послідовною реалізацією завдань, особливо на нижчих рівнях [33, с. 57]:

- забезпечення стабільного економічного зростання;

- створення передумов для стабілізації та подальшого зростання виробництва;

- подолання кризових явищ у промисловості.

Декомпозиція стратегічних цілей дозволяє визначити виклики, що стоять перед цукровою галуззю, та окреслити часовий горизонт, визначивши при цьому пріоритетні та перспективні питання.

Цукрова галузь забезпечує не тільки цукром, а й відходами виробництва-цінною сировиною-різні галузі промисловості, зокрема спиртову, рослинництво, тваринництво, гірничодобувну промисловість та енергетику. На сьогодні найбільш перспективними напрямами утилізації відходів цукрового виробництва є промислове виробництво високооктанових добавок, біоетанолу, біогазу та органічних добрив [51, с. 350].

Тенденція до закриття цукрових заводів, більшість з яких розташовані в сільській місцевості, спричинила низку соціальних проблем. Серед них – масова втрата робочих місць, зниження доходів і платоспроможності населення, руйнування інфраструктури, побудованої на територіях, де працюють цукрові заводи, в тому числі соціальної. Крім того, оскільки цукрові заводи зазвичай є чи не єдиним роботодавцем, а також джерелом тепла та електроенергії для сільського населення, закриття одного або декількох заводів спричиняє соціальні деформації в межах певної території, а масштабні закриття можуть викликати соціальний бум або навіть соціальну дезінтеграцію [52, с. 40].

У разі успішної реалізації стратегії розвитку цукрової галузі та ефективного впровадження запропонованих технічних, технологічних, економічних та організаційних заходів можна очікувати позитивних змін у соціально-економічному становищі цукрової галузі, відновлення та стабілізації позицій виробників цукру на внутрішньому ринку цукру, подальшого економічного зростання, створення нових робочих місць, покращення соціальних умов працівників галузі та стабільні позиції на зовнішніх ринках.

Україна має досить багатообіцяючі перспективи щодо виробництва та споживання біопалива. Особливо в сьогоднішніх складних економічних умовах

біопаливо є дуже важливим для забезпечення сталого розвитку вітчизняного аграрного сектору. Вітчизняна біопаливна промисловість виробляє біогаз, біоетанол та «зелену» електроенергію. Кожен з них видів біопалива є більш-менш розвиненим [22, с. 7].

Особливо це стосується весняних та осінніх польових робіт. Адже Україна імпортує переважно нафтопродукти, ціни на які схильні до коливань курсу долара та сезонності. Саме тому провідні експерти рекомендують Україні переорієнтуватися на виробництво біопалива. Найближчим часом вітчизняний ринок біопалива кардинально зміниться. Минулого року набув чинності закон про виробництво та використання біопалива. Таке паливо має містити біокомпоненти. Крім того, з цього року відсоток біоетанолу в бензині має відповідати нормі 7% [22, с. 6].

За експертними розрахунками, енергетична ефективність виробництва біоетанолу (відношення отриманої енергії до витраченої) становить 167% при вирощуванні цукрових буряків [14, с. 9]. Порівняно з іншими культурами, ефективність виробництва біоетанолу з цукрових буряків є найвищою (табл. 3.2) [14, 22, 34].

Таблиця 3.2

Ефективність виробництва біоетанолу з різних сільськогосподарських культур

Культура	Урожайність, т/га	Вміст крохмалю чи цукру, %	Вихід етанолу	
			з 1 т сировини, л/т	з 1 га площі, л/га
Жито	2,8	62	390	1092
Пшениця	6,0	58	350	2100
Картопля	16,0	18	115	1840
Кукурудза	8,0	60	380	3040
Цукрові буряки	50	16	83	4150

Джерело: сформовано автором за даними джерел [12, 45]

З однієї тони буряка виробляється 130 кг цукру, 40 кг меляси, 800 кг жому (або 238 кг пресованого жому) та 68 кг (83 літри) біоетанолу. Як і буряк, всі побічні продукти цукрового виробництва є сировиною для виробництва біоетанолу та біогазу. Зокрема, з однієї тони бурякової меляси з різним вмістом

сахарози можна отримати 46,0% – 229 кг (290 л), 48,0% – 237 кг (300 л) та 52% – 259 кг (328 л) біоетанолу [55], а з 1 т пресованого жому – 100 м^3 біогазу.

Таким чином, цукрова галузь має перспективу інвестування у виробництво та збут біопалива. Процес модернізації, переоснащення та будівництва нових технологічно інноваційних заводів з найнижчою собівартістю виробництва цукру та біопалива має розпочатися вже зараз.

3.3. Прогноз розвитку експортного потенціалу ринку цукру

Ефективне функціонування ринку цукру має сприяти швидкому переміщенню продукції від виробників до переробників з найнижчими націнками. Для покращення функціонування цього ринку необхідно забезпечити відповідність рівня споживання науково обґрунтованим нормам, наявність ефективної ринкової інфраструктури, наближення виробництва сировини до переробки та розміщення виробництва в найбільш вигідних географічних, соціальних та економічних районах.

Ринок цукру має специфічні характеристики, пов'язані з властивостями цукрових буряків, такими як низька транспортабельність і недостатня придатність до тривалого зберігання. Тому наявність оптимальної форми маркетингу цукру, вигідної як для продавців, такі для покупців , відіграє важливу роль у функціонуванні цього ринку. Його основним завданням є створення справжнього сучасного конкурентного середовища та забезпечення ринкової рівноваги. У цьому контекстів умовах ринкової економіки ринкова інфраструктура, яка має гарантувати реалізацію цукрової продукції, тісно пов'язана з ринковою кон'юнктурою, тобто постійно пристосовується до змін попиту та пропозиції, які гарантують належне функціонування ринку.

Прогнозування економічних показників розвитку промисловості, в тому числі сільського господарства, може здійснюватися за допомогою ряду методів. Завдання прогнозування полягає в тому, щоб з окремих явищ і фактів, що лежать на поверхні, скласти картину їх внутрішньої взаємодії та руху (рис. 3.3).

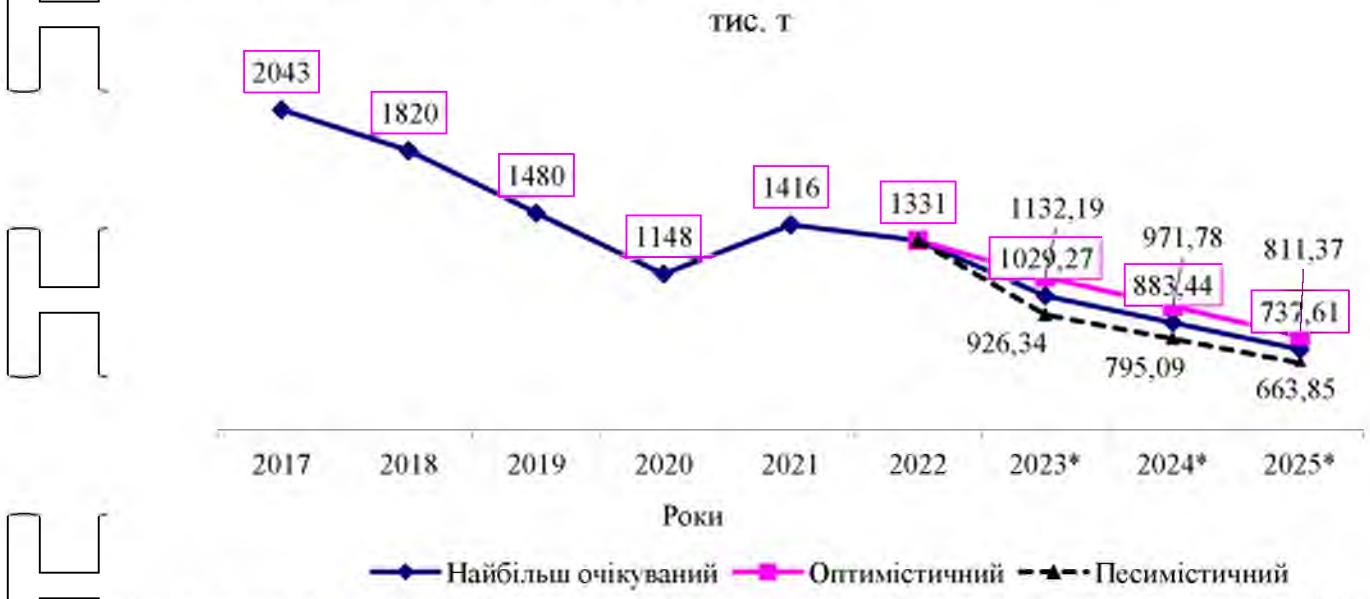

Рис. 3.3. Прогноз виробництва цукру в Україні

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

На рисунку 3.4 наведено прогнозовані дані щодо експорту цукру з України. Аналіз цих даних свідчить про те, що протягом наступних трьох років, навіть за песимістичних прогнозів, очікується незначне зростання обсягів експорту вітчизняного цукру.

Рис. 3.4. Прогноз експорту цукру з України

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

З даних таблиці 3.3 було зроблено оцінку варіативності обсягу виробництва цукру в Україні протягом 2000-2022 років.

Таблиця 3.3

Аналіз показників обсягу виробництва цукру в Україні, 2000-2022 роки

Роки	Виробництво цукру, тис. т	Темп росту (ланцюговий), %	Темп росту базисний до 2000 р., %	Відхилення від середнього показника, %
2000	1551	-	100	-152,3
2001	1650	106,38	106,38	-53,3
2002	1417	85,88	91,36	-286,3
2003	1452	102,47	93,62	-251,3
2004	1791	123,35	115,47	87,7
2005	1897	105,92	122,31	193,7
2006	2597	136,90	167,44	893,7
2007	1868	71,93	120,44	164,7
2008	1574	84,26	101,48	-129,3
2009	1267	80,50	81,69	-436,3
2010	1545	121,94	99,61	-158,3
2011	2331	150,87	150,29	627,7
2012	2226	95,50	143,52	522,7
2013	1212	54,45	78,14	-491,3
2014	2081	171,70	134,17	377,7
2015	1459	70,11	94,07	-244,3
2016	2021	138,52	130,30	317,7
2017	2043	101,09	131,72	339,7
2018	1820	89,08	117,34	116,7
2019	1480	81,32	95,42	-223,3
2020	1148	77,57	74,02	-555,3
2021	1416	123,34	91,30	-287,3
2022	1331	94,00	85,82	-372,3
Середнє значення	1703,3	X	X	X

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

Середнє значення ряду динаміки за аналізований період набуло значення: $\bar{x} = \frac{39177}{23} = 1703{,}3$ тис. т. Найбільш поширеним прийомом для вимірювання сезонних коливань є розрахунок відхилень річних даних середнього показника (табл. 3.3). Розраховані показники сезонних (річних) коливань виробництва

цукру показують, що у 2006 році річні обсяги в 1,52 раза перевищують середнє за період значення, найбільше відхилення від середнього показника в інший бік проявилося в 2020 році (відхилення склало 67,4%). Особливе занепокоєння викликає той факт, що починаючи з 2000 року по 2003 рік а також з 2008 року по 2010 рік, 2013 рік, 2015 рік, з 2019 року по 2022 рік індивідуальні річні показники стабільно не досягають середнього значення 1,7 млн. тон.

Узагальнено (загалом за ввесь досліджуваний період) варіативність обсягу виробництва цукру в країні можна оцінити [34] за допомогою показників середньоквадратичного відхилення та коефіцієнта варіації.

Середньоквадратичне відхилення (σ) показує, що абсолютне відхилення індивідуальних значень від середньоарифметичного, і обраховується за формулою (3.1):

$$\delta = \sqrt{\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}(x_i - \bar{x})^2}, \quad (3.1)$$

де x_i – i-й елемент вибірки;

$\bar{x}$ – середнє арифметичне вибірки $\bar{x} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} x_i$;

n – обсяг (розмір) вибірки.

Коефіцієнт варіації (V) (на англійській variation coefficient, нім. Variationsbeiwert) – відносна величина, що служить для характеристики коливання (мінливості) ознаки [8], показує відносний ступінь відхилення окремих значень від середньоарифметичного. Його розраховують за формулою (3.2):

$$\nu_r = \frac{\delta}{\bar{x}} \quad (3.2)$$

Зазвичай варіювання є слабким за умови коли ν_r < 10%, середнім коли ν_r від 11-25%, значним коли ν_r >25%.

Таким чином показники середньоквадратичного відхилення та коефіцієнта

варіації: $\delta = \sqrt{\frac{3195483,2}{23}} = 372,7$ тис. т, $v = \frac{372,7}{1703,3} x100 = 21,9\%$.

Це вказує, що об'єм виробництва може відхилятися від середнього на 372,7 тис. т, тобто на 21,9%. Отже варіювання показника є середнім, а прогнозування розвитку – проблемним, оскільки показник набуває майже «випадкового» значення.

Для виявлення тенденції зміни чисельності населення України нами було обрано рівняння лінійної залежності (формула 3.3):

$$y = a_0 + a_1 \times t \quad (3.3)$$

де t – порядковий номер моментів часу;

a_0 – рівень ряду при t = 0;

a_1 – параметр, що характеризує середню абсолютну швидкість динаміки.

Визначивши параметри рівняння, отримуємо рівняння тренду, що характеризує зміну чисельності населення України за період 2000-2022 роки і і має y = 50 262 – 477,38 t (рис. 3.5).

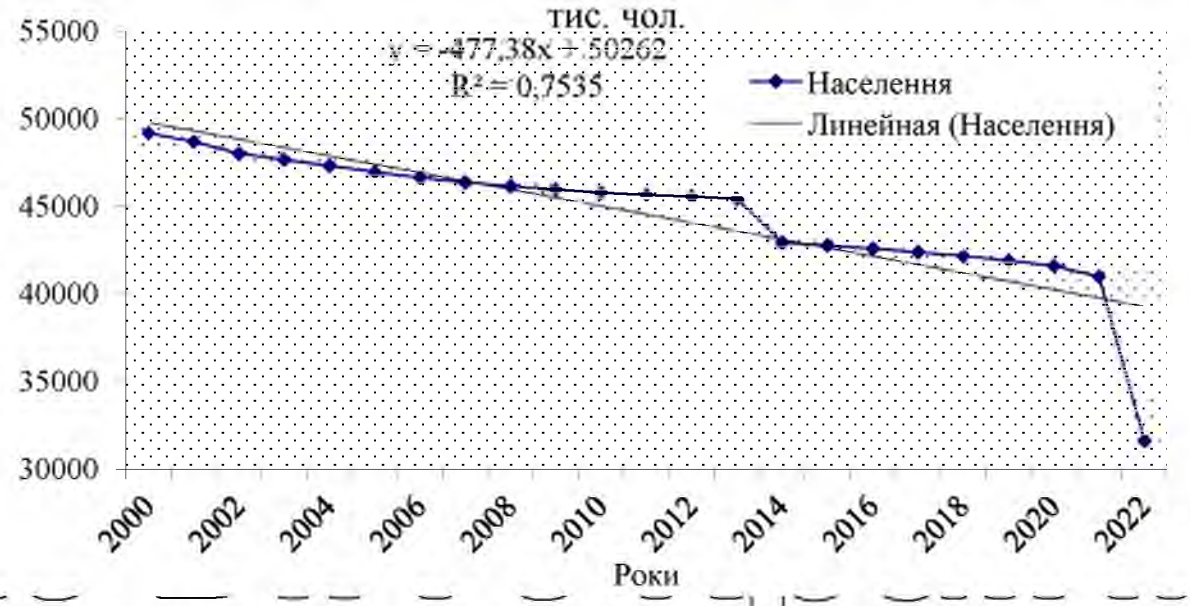

Рис. 3.5. Динаміка чисельності наявного населення України, тис. чоловік

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

Загальний вигляд даного рівняння говорить, що чисельність населення України за період, який аналізується, не перевищує числа 49 мільйонів чоловік

та в середньому за рік зменшується на 477 380 чоловік. За рівнянням ми визначили теоретичні прогнозовані значення кількості населення (рис. 3.6).

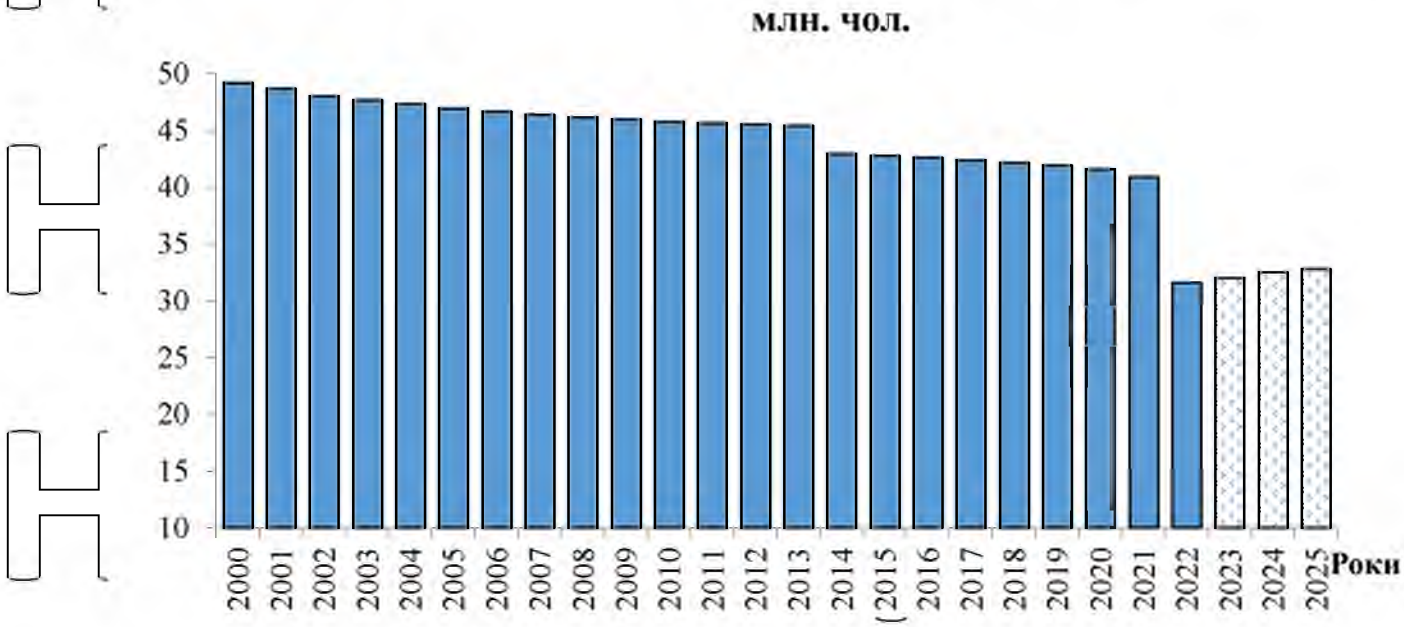

Рис. 3.6. Прогноз чисельності наявного населення України, млн. чоловік

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

Проведені прогнозовані розрахунки (рис. 3.7) вказують на скорочення об'ємів попиту на ринку цукру.

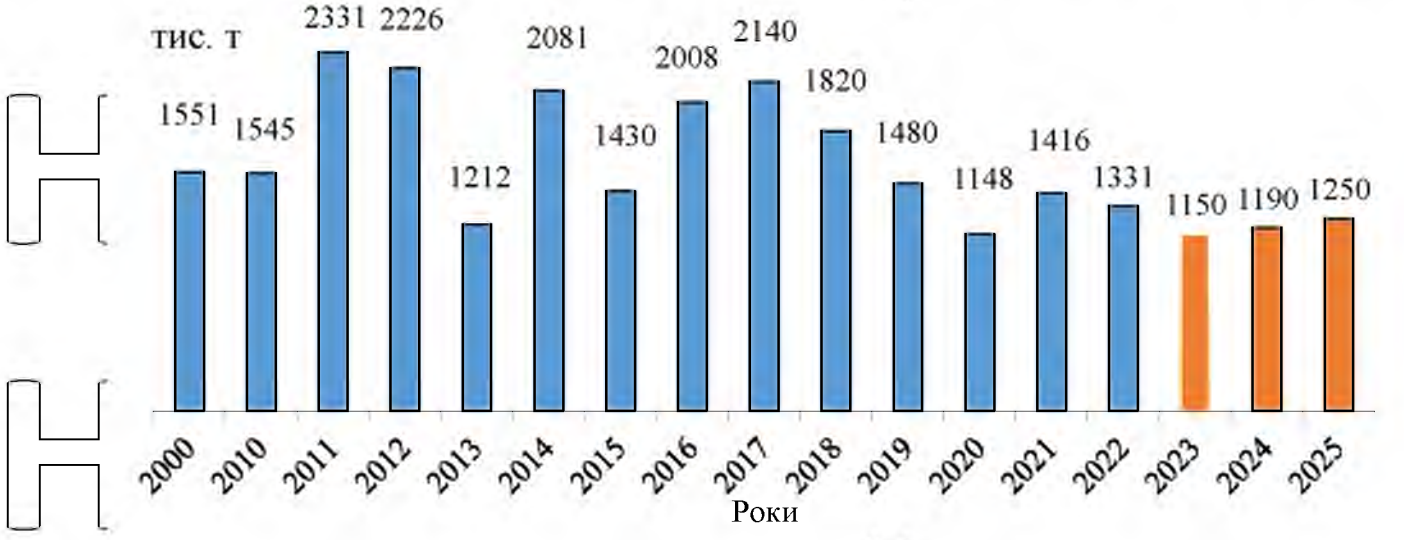

Рис. 3.7. Прогноз обсягу сукупного попиту на цукор на внутрішньому ринку України, тис. т

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

Зниження валового попиту на цукор на внутрішньому ринку переважно

пов'язане зі скороченням чисельності населення України, в тому числі через втрату частини населених пунктів (тимчасово окуповані території в Автономній Республіці Крим та частини зони проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях). Коливання експорту також характеризуються загальною тенденцією до зниження, що свідчить про значний вплив глобалізації на стабільність попиту на українському ринку цукру.

Прогнозовані значення показують, що під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів виробнича місткість українського ринку цукру має тенденцію до збільшення на 14% до 2023 року порівняно з 2020 роком. Оскільки сукупний попит та його динаміка є агрегованою характеристикою впливу двох факторів-внутрішнього та зовнішнього попиту (експорту)-абстрактний прогноз їх значень дозволяє виявити дестабілізуючі фактори.

Для оцінки характеристик внутрішнього попиту на цукор визначено внутрішнє споживання (DCS) на основі детермінованої моделі адитивного типу (формула 3.4):

$$С_{ВН} = Ф_{СП} + В \quad (3.4)$$

де $Ф_{СП}$ – фактичний річний фонд споживання, тис. т;

$В$ – річні витрати цукру на корм та втрати, тис. т.

Оскільки фактичний фонд споживання визначається на основі чисельності населення та середньодушового споживання, то модель (3.4) набуває вигляду (формула 3.5):

$$С_{ВН} = Ч \times С_{Сер} + В \quad (3.5)$$

де $С_{СЕР}$ – середньодушове споживання, кг за рік;

$Ч$ – чисельність населення країни, тисяч голівік.

Для розрахунку прогнозних значень обсягів середньодушового споживання та втрат цукру в натуральному виразі на період до 2025 р. пропонуємо використовувати метод екстраполяції трендів, доцільність застосування котрого обґрунтовується тим, що споживання цукру через особливості потреби у продовольстві є відносно стабільним. Прогноз середньодушового споживання нами проведено на основі рівняння поліному

четвертого ступеня, котре набуло вигляду: $y = 34,651 + 3,858 \cdot x - 1,414 \cdot x^2 + 0,137 \cdot x^3 - 0,0004 \cdot x^4$. Розраховані прогнозні величини (рис. 3.8) вказують, що до 2025 року спостерігається зменшення показника на 2,5% порівняно з 2022 роком.

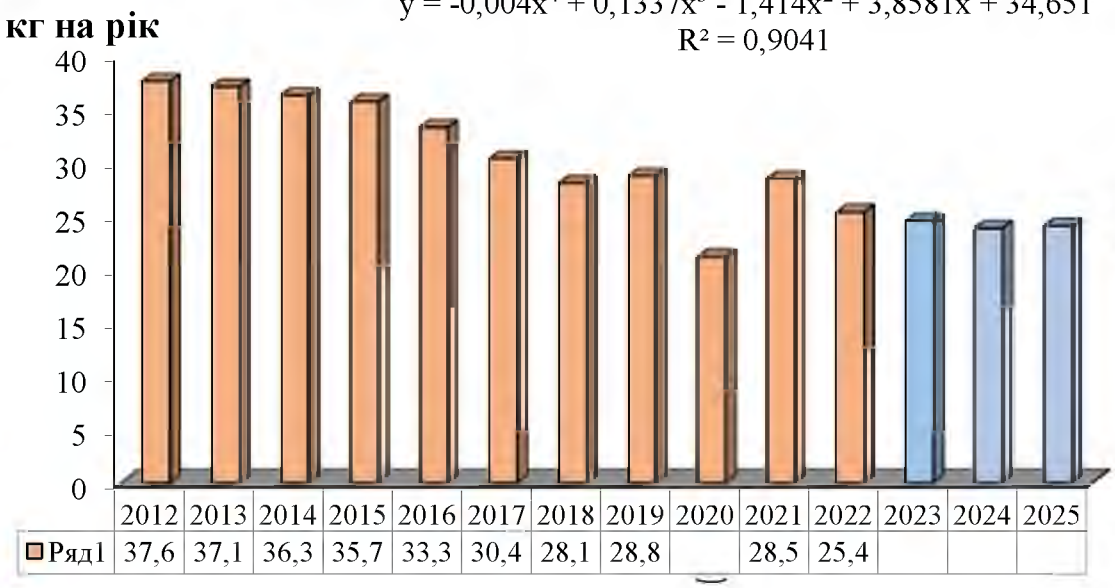

Рис. 3.8. Прогноз середнього споживання цукру на душу населення, кг/рік

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

Згідно з дослідженням, бачимо, що в результаті високих рівнів змін прогнозування експорту є дуже складним. Зокрема, слід зазначити, що стабілізація експорту цукру та формування його висхідного тренду потребуватиме одночасних національних зусиль щодо забезпечення квот на ринку ЄС та укладення довгострокових контрактів для роботи з новими ринками збуту і підвищення якості цукрової продукції виробниками.

Навіть за останні 15 років врожайність цукрових буряків демонструвала досить чітку тенденцію до зростання, і успіх заходів, спрямованих на оздоровлення цукрової галузі та відновлення її енровинного потенціалу, має припокорити це зростання.

За нашими прогнозами в 2025 році вирощування цукрових буряків має вийти на рівень урожайності 546 ц/га (рис. 3.9).

НУБіП України

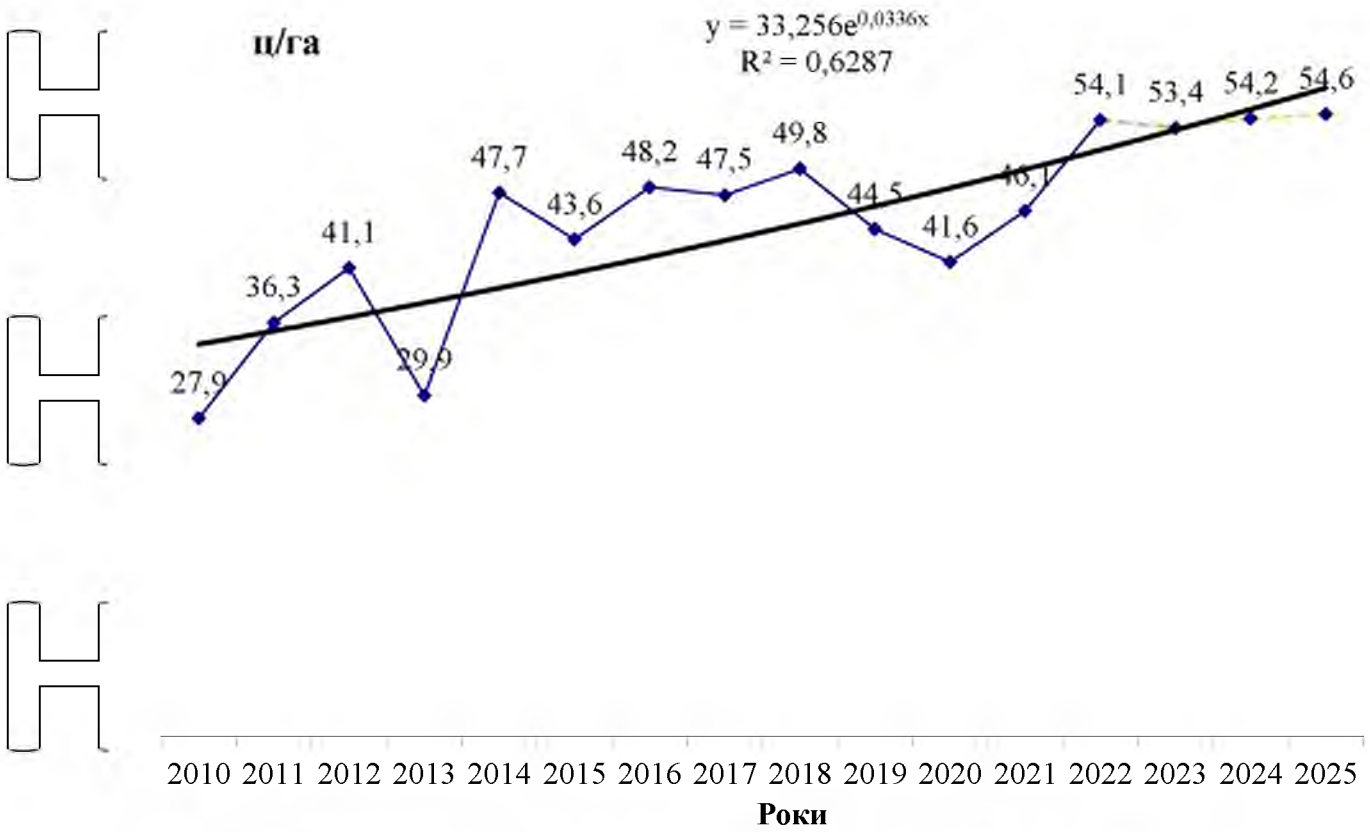

Рис. 3.9. Прогноз урожайності цукрових буряків (фабричних), ц/га

Джерело: розраховано автором за даними джерела [35]

Так, за прогнозними розрахунками, реалізація стратегії розвитку цукрової галузі України, її модернізація, реструктуризація та диверсифікація виробництва з часом дозволить скоротити кількість неефективних підприємств, сконцентрувати виробництво на технологічно інноваційних заводах, які забезпечать задоволення внутрішнього попиту на цукор, біопаливо та інші цукропродукти з мінімальними витратами та дадуть змогу галузі завоювати міцні позиції на зовнішніх ринках з конкурентоспроможною продукцією.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

ВИСНОВКИ

НУБіП України

Узагальнюючи результати дослідження здійсненого у магістерській кваліфікаційній роботі можна зробити наступні висновки:

1. В умовах глобалізації та розширення глобальної перспективи важливу роль у забезпеченні сталого розвитку національної економіки відіграє експортний потенціал, сформований на підприємствах, які є самостійними учасниками господарської діяльності. Саме реалізація експортного потенціалу підприємств, їх успіх на зовнішніх ринках та отримання іноземної валюти за реалізовану продукцію зумовили актуальність дослідження та визначили науковий підхід до розробки методики оцінки. Таким чином, експортний потенціал галузі визначається сукупним потенціалом підприємств цієї галузі, а експортний потенціал країни визначається на основі експортного потенціалу всіх галузей економіки.

2. Експортний потенціал підприємства визначається різноманітними факторами, які класифікуються різними експертами з різних точок зору. Однак загальноприйнятим є поділ факторів на внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні). Внутрішні фактори пов'язані з діяльністю компанії, тоді як зовнішні визначаються умовами галузі, національної економіки та світового ринку. Подібно експортному потенціалу підприємства, експортний потенціал країни аналізується фахівцями як здатність експортувати, як частина економічного потенціалу а також сукупність визначальних її потенціалів.

3. На сучасних підприємствах основними функціями є організація, планування, мотивація, контроль та оцінка, які стосуються маркетингу, фінансів, досліджень і розробок, постачання та людських ресурсів і реалізуються через відповідні стратегії. Реалізація головної (генеральної) та альтернативних стратегій забезпечується ефективною реалізацією всіх бізнес-стратегій. Кожна стратегія зазвичай включає: 1) цілі в галузі, умови, основні напрямки діяльності, кінцеві результати функціональної стратегії та вплив після реалізації ресурсної стратегії; 2) кроки та послідовність (просторову та часову) вирішення кількісних

та якісних завдань; стратегічний план; 3) заходи, що відповідають завданням стратегії та забезпечують досягнення поставлених цілей.

4. Найбільшими світовими країнами-виробниками цукру традиційно були Бразилія, Індія, країни ЄС, Таїланд, Китай, США, Пакистан, Мексика, Австралія. Серед вказаних минулого маркетингового сезону безсумнівним лідером з виробництва цукру стала Індія – 36,9 млн. т. На другому місці знаходиться Бразилія з показником 35,5 млн. т. Третю позицію займають країни ЄС – 16,5 млн. т. Таїланд виробив 10,2 млн. т, Китай 9,6 млн. т., США – 8,3 млн. т. За останні роки спостерігається позитивні тенденції щодо збереження розподілу виробництва цукру за головними видами сировини. Як видно з даних рисунку 2.3 у 2020/2021 маркетинговому році виробили 131,2 млн. т цукру з цукрової тростини, у той час як з цукрового буряку 35,4 млн. т. Подібна ситуація була й у 2021/2022 маркетинговому році – цукру з цукрової тростини виробили в розмірі 142,9 млн. т, в той час як з цукрового буряку 37,3 млн. т.

5. Щодо світового споживання цукру, зазначимо, що за 2022/23 маркетинговий період найбільше цукор споживала Індія – 29 млн. т, країни Європейського Союзу 17 млн., Китай 14,8 млн. т, США 11,3 млн. т, Бразилія 9,6 млн. т, Індонезії 7,6 млн. т. Щодо експорту цукру на світовому ринку, відзначимо, що у 2022/2023 маркетинговому періоді лідерами були Бразилія частка виробництва 40%, Індія з часткою 17% та Таїланд з часткою 11%. Четверту позицію займала Австралія – 5% та Мексика 2%. Найбільшими світовими країнами імпортерами цукру за 2022/2023 маркетинговий період були Індонезія (27%), Китай (25%), США (16%), Бангладеш (14;) країни ЄС (9%) та Малайзія (9%).

6. Вітчизняний експорт цукру становив лише 37 тис. т, тоді як у 2017 році цей показник становив 617 тис. т. Це можна пояснити наслідками повномасштабної війни, що призвело до зменшення посівних площ та закриття частини цукрових заводів. Щодо виробництва цукру відмітимо, що за останні роки цей показник перевищує 1 млн. т. За досліджуваний період найбільше цукру виробили у 2017 році – 2 млн. т, найменше – у 2020 році лише 1 млн. т. Щодо

урожайність цукрових буряків в Україні, зазначимо, що у 2022 році в середньому вона становила 502 ц/га, що на 39 ц/га більше порівняно з 2021 роком (рис. 2.10). Найбільшою урожайність цукрових буряків була у Львівській (645 ц/га), Тернопільській (563 ц/га), Хмельницькій (510 ц/га).

7. Що стосується позиції України на світовому ринку цукру, то українські компанії активно працюють на експортних ринках протягом останніх шести років. Раніше основними постачальниками були країни пострадянського простору, але в останні роки географія поставок стала значно ширшою. За період 2017-2022 років на зовнішні ринки поставлено майже 1,76 млн. т. цукру. Однак за останні роки спостерігаємо значне зниження експорту цукру. Так в грудні 2022 року Україна експортувала 54 тис. тон цукру, що майже дорівнює показнику листопада 2022 року. Слід відмітити, що активне пожвавлення експорту з України у порівнянні з минулими місяцями відбулось саме у жовтні. Так за перші дев'ять місяців року вітчизняні компанії експортували лише 42 тисячі тон цукру, проте вже за останні три місяці відразу 138 тисяч тон. В цілому за 2022 рік український експорт цукру досяг 181 тис. тон що в вартісному еквіваленті склав 139 млн. доларів США.

8. Прогнозування економічних показників розвитку промисловості, в тому числі сільського господарства, може здійснюватися за допомогою ряду методів. Завдання прогнозування полягає в тому, щоб з окремих явищ і фактів, що лежать на поверхні, скласти картину їх внутрішньої взаємодії та руху. На рисунку 3.4 наведено прогнозовані дані щодо експорту цукру з України. Аналіз цих даних свідчить про те, що протягом наступних трьох років, навіть за песимістичних прогнозів, очікується незначне зростання обсягів експорту вітчизняного цукру. Згідно з дослідженням, бачимо, що в результаті високих рівнів змін прогнозування експорту є дуже складним. Зокрема, слід зазначити, що стабілізація експорту цукру та формування його висхідного тренду потребуватиме одночасних національних зусиль щодо забезпечення квот на ринку ЄС та укладення довгострокових контрактів для роботи з новими ринками збуту і підвищення якості цукрової продукції виробниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боднар В. С., Фурса А. В. Цукробуряковий підкомплекс України: напрями стабілізації та індикатори розвитку до 2020 року. Економіка АПК. 2014. № 1. С. 20-29.

2. Бондар В. С., Фурса А. В. Стратегічні напрями високоефективного функціонування цукробурякового підкомплексу АПК. Економіка АПК. 2016. № 10. С. 30-40.

3. Борисюк П. Г. Фактори, які впливають на підвищення урожайності цукрових буряків та їх якості. Цукор України. 2015. № 3 (41). С. 34-38.

4. Британська Н. А., Бойко В. О. Вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємств цукрової промисловості. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2015. Т. 21. № 4. С. 81-90.

5. Букін Е. К. Аналіз часткової рівноваги політики виробництва цукру в Україні. Економіка АПК. 2019. №4. С. 97-106.

6. Бутко Н. В. Перспективи ресурсного забезпечення підприємств інтегрованих цукробурякових кластерних структур. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 12. С. 205-210.

7. Валявський С. М., Прудка Є. А. Тенденції світового ринку цукру та перспективи розширення експортних можливостей України. Ефективна економіка. 2014. № 11. С. 35-41.

8. Галушко В. П. Ефективність залучення інвестицій в агроформуваннях в умовах ринкової трансформації. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2016. № 1. С. 5-10.

9. Галушко В. П., Голомша Н. Є., Файчук О. М. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб. Київ: НУБіП України, 2016. 447 с.

10. Гарбар Ж. В. Інноваційна складова експортного потенціалу переробних підприємств АПК. Slovak international scientific journal. 2020. № 43. Вип. 2. С. 9-18.

НУБіП України

11. Гранавська В. Г., Крикунова В. М. Організаційні трансформації аграрного бізнесу в Україні. Економіка АПК. 2018. № 3. С. 63-67.

12. Данилишин М. С. Державне регулювання ринку цукру в Україні та зарубіжний досвід. Економіка АПК. 2015. № 12. С. 113-119.

13. Данилишин М. С. Стан, проблеми та перспективи розвитку бурякоцукрового виробництва України. Інноваційна економіка. 2014. № 6. С. 53-58.

14. Діброва А. Д., Чебан І. В. Теоретичні і практичні засади формування ринку біоенергії в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 25(2). С. 8-11.

15. Діброва Л. В., Діброва А. Д., Кузьменко С. В., Ковтун О. А. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник. Київ: ЦП «Компринт», 2022. 545 с.

16. Єрмаков О. Ю., Нагорний В. В. Формування економічно-стійкого виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: Компринт, 2015. 294 с.

17. Ільчук М. М., Андросович І. І. Оптимізаційні рішення організації виробництва в агробізнесі. Економіка АПК. 2018. №5. С. 77-83.

18. Калетнік Г. М., Старосуд В. І., Амонс С. Е. Організаційно-економічні засади підвищення ефективності виробництва насіння цукрових буряків. Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики». 2017. №10 (26). С. 7-23.

19. Кваша С. М., Григор'єв С. О. Сутність та особливості аграрного ринку. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2016. Т. 21. Випуск 8. С. 56-59.

20. Кісіль М. І. Стратегічні напрями інвестування розвитку сільського господарства України. Економіка АПК. 2015. № 8. С. 39-44.

21. Коденська М. Ю., Сегеда С. А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 30-39.

НУБіП України

22. Костенко Т. О. Виробництво біоетанолу як перспективний напрям інноваційного розвитку цукрової галузі України. Економічні науки. 2014. №9. С. 5-8.

23. Красняк О. П. Методичні підходи дослідження інтеграційних процесів в бурякоцукровому підкомплексі та структури ринку цукру. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 5(1). С. 36-41.

24. Кропивко М. Ф. Стратегічне бачення аграрного устрою України. Економіка АПК. 2017. № 4. С. 5-8.

25. Кузьменко С. В., Буряк Р. І. Дослідження кон'юнктури ринків агропродовольчої продукції: монографія. Київ: ЦП «Компринт», 2017. 685 с.

26. Кузьменко С. В., Буряк Р. І. Маркетингове дослідження ринків продукції рослинництва: монографія. Київ: ЦП «Компринт», 2016. 376 с.

27. Лукашенко Н. О., Котков С. В. Вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на розвиток цукрових підприємств в бурякоцукровому комплексі України. Продовольчі ресурси. 2014. № 2. С. 132-140.

28. Лупенко Ю. О. Інноваційно-технологічне забезпечення ефективності функціонування аграрної сфери. Економіка АПК. 2017. №1. С. 103-109.

29. Макогін З. Я., Атаманчук З. А. Оцінка торговельної ефективності України з країнами ЄС. Бізнес Інформ. 2020. № 3. С. 16-25.

30. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. Економіка АПК. 2017. № 2. С. 5-16.

31. Мельник О. Г. Експортний потенціал підприємства: сутність і методологічні основи аналізу. Проблеми економіки. 2017. № 1. С. 226-231.

32. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 37-49.

33. Надвиничний С. А. Сучасні умови формування та реалізації експортного потенціалу аграрної сфери регіонів України. Економічний аналіз. Тернопіль. 2018. Том 28. № 3. С. 56-61.

НУБіП України

34. Небильцова В. М., Дьякова Н. І. Аналіз та облік експорту цукру підприємствами цукрової промисловості України. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2016. № 14. С. 982-986.

35. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 07.07.2023).

36. Офіційний сайт Міжнародної організації цукру. URL: http://iso.com.ua/info/155-iso-international-sugar-organization-mezhdunarodnaya-organizaciya-po-saharu-mos.html (дата звернення: 22.04.2023).

37. Офіційний сайт Національної асоціації цукровиків України «Укрцукор». URL: http://www.ukrsugar.com/uk (дата звернення: 11.04.2023).

38. Парубок Н. В. Буряківництво в економіці сільськогосподарських підприємств. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 10. С. 447-451.

39. Пирог О. В., Зацепило А. І. Оцінка експортного потенціалу регіонів України. Економічний простір. 2019. № 24. С. 144-152.

40. Піддубна Л. І., Іванієнко К. В. Фактори формування експортного потенціалу промислових підприємств. Управління розвитком. 2015. № 1. С. 37-43.

41. Пілько А. Д., Хоробчук О. І., Дедерчук О. М. Теоретичні основи формування експортного потенціалу регіону. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2022. №23. С. 20-25.

42. Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру: Закон України від 15 трав. 2003 р. № 758. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-14 (дата звернення: 18.07.2023).

43. Про забезпечення переробки цукрових буряків урожаю 1997 року: Закон України від 24 вер. 1997 р. № 1063. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show (дата звернення: 22.08.2023).

44. Про нарощування обсягів виробництва цукрових буряків та цукру у 1998 і 1999 роках: Кабінет Міністрів України Постанова від 07 жовтня 1997 р. № 758. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show (дата звернення: 11.04.2023).

НУБіП України

45. Пугачов М. І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. Економіка АПК. 2017. № 5. С. 12-17.

46. Пугачова К. М., Шеремет О. О. Зовнішньоторговельні відносини України з ЄС. Економіка АПК. 2018. № 2. С. 85-88.

47. Россоха В. В., Шарапа О. В. Експортний потенціал аграрних підприємств. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 4. С. 44-46.

48. Сайкевич М. І., Сайкевич О. Д. Експортний потенціал сільськогосподарських підприємств. Інноваційна економіка. 2013. №41. С. 104-110.

49. Семенда Д. К., Семенда О. В. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку технічних культур в Україні. Агросвіт. 2019. № 6. С. 65-74.

50. Стасенко О. М., Стасенко С. М. Сучасний стан та шляхи підвищення урожайності та рентабельності цукрових буряків в Україні. Молодий вчений. 2015. № 5. Ч. 2. С. 98-100.

51. Томашевська О .А. Проблеми розвитку та підвищення економічної ефективності виробництва цукрових буряків. Проблеми економіки. 2017. № 2. С. 347-352.

52. Томілін О. О. Регіональні особливості розвитку бурякоцукрового підкомплексу України. Економіка АПК. 2016. № 3. С. 38-43.

53. Ус Т. В. Сутність та аналіз методичних підходів до оцінки експортного потенціалу підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22. С. 119-127.

54. Фурса А. В. Шляхи підвищення конкурентоспроможності бурякоцукрового виробництва. Економіка АПК. 2016. № 11. С. 30-39.

55. Хачатарян В., Стратійчук В. Концептуальні основи розвитку експортного потенціалу підприємства. Вісник Хмельницького національного університету 2022, № 5, Том 1. С. 28-32.

56. Ходан О. В., Глущенко Я. І. Оцінювання експортного потенціалу агропромислового комплексу України. Ефективна економіка. 2016. №6. С. 45-51.

НУБіП України

57. Хомич О. В., Манаєнко І. М. Розвиток експортного потенціалу підприємства на європейському ринку FMCG в умовах ризиків. Проблеми економіки. 2020. № 3. С. 133-138.

58. Цукровий тиждень у цифрах. Національна асоціація цукровиків України: URL: http://www.ukrsugar.com/uk/post/nordzucker-investue-100-mln-evro-v-virobnictvo-cukru-v-svecii (дата звернення: 02.06.2023).

59. Цпикуляк О. Г., Грицаєнко М. І. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність: монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 423 с.

60. Abdimomynova A. Development factors of export potential of the region: Capabilities in minerals and infrastructure sector. Academy of Strategic Management Journal. June 2018. 17(3), pp. 1-11.

61. Dergachova V. V., Ovcharova Sn. K., Martynenko O. V. Export potential of the enterprise in terms of exit on european market. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2019. С. 105-115.

62. United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service/ Market and Trade Data. URL: https://apps.fas.usda.gov/psdonline/app/index.html#/app/advQuery. (Last accessed: 02.05.2023).

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України